

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSİ'NA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ TİMARLARI (1456-1469)

Cengiz PARLAK*

ÖZ

Bu araştırmanın Taksim Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Katalogu Muallim Cevdet Yazmaları bölümünde MC_Yz_O.000089 demirbaş numarası ile kayıtlı olan 1456 tarihli İcmâl Tahrir Defteri esas alınarak yapılmıştır. İncelediğimiz bu defterde Pravadi Nahiyesi merkez ve kırsalında bulunan hâs, zeâmet ve timarlar hakkındaki veriler aracılığıyla, bu dirliklerin sahiplerine, tasarruf şekillerine, yükümlülüklerine ve defterin tahririnden sonra yaşanan dirlik sahiplerinin değişimlerine dair bilgilere ve açıklamalara ulaşmaktayız. Ayrıca hâs, zeâmet ve timarlar Osmanlı Devleti'nin askerî yapısının temel unsurlarından oldukları için, Pravadi Nahiyesi'nden Osmanlı ordusuna sağlanan savaşçı gücü ile ilgili sayı da tespit edilebilmektedir. Bununla birlikte Sultan II Bayezid döneminde tutulan (1485-1486) tahrir defterindeki Pravadi Nahiyesi'nin hâs, zeâmet ve timarları ile ilgili verileri, 1456 tarihli defterdeki bilgilerle karşılaştırma yaparak belli ölçüde dirliklerin otuz yıl sonraki durumunu da ortaya çıkarmaktayız. Böylece bütün bu verileri değerlendirerek XV. yüzyılın ikinci yarısı içinde Osmanlı timar sisteminin Pravadi Nahiyesi özelinde nasıl uygulandığı açıklığa kavuşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rumeli, Pravadi, Sinanköy, Timar, Tahrir

TIMARS OF THE DISTRICT OF PRAVADI WHICH WAS SUBJECT TO PAŞA SANJAK DURING THE REIGN OF SULTAN MEHMED II (1456-1469)

ABSTRACT

This paper is based on *İcmâl Tahrir Registry* dated 1456 and kept in the section of Muallim Cevdet Manuscripts of the Rare Books Catalogue in Taksim

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Çanakkale, ORCID: orcid.org/0000-0002-2830-1484, E-posta: cparlak@comu.edu.tr

Atatürk Library registered with the inventory number MC_Yz_O.000089. Through the data in this registry about *hâs*, *zeâmet* and *timars* located in the center and countryside of the District of Pravadi, we can acquire information and explanations regarding the owners of these fiefs, the methods of their use and their obligations, as well as the changes experienced by the owners of these fiefs after the composition of this registry. Besides, as *hâs*, *zeâmet* and *timars* were among the basic elements of the military structure of the Ottoman Empire, we can also determine the amount of manpower provided to the Ottoman army from the District of Pravadi. However, the data of the Pravadi District in the tahrir registry (1485-1486) which was recorded during the reign of Sultan Bayezid II, we compare with the data in the tahrir registry dated 1456 and reveal the situation of these fiefs after thirty years. In our study, evaluating all these data, we will try to explain how the Ottoman *timar* system was applied during the second half of the 15th century in the sample of the District of Pravadi.

Keywords: Rumelia, Provadia, Sinanköy, Timar, Tahrir

Giriş

Günümüzde Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlı olan Pravadi,¹ Sinanköy (Eski Pravadi) olarak bilinmekte olup,² Edirne şehir merkezine yaklaşık 21, Lalapaşa'ya da 4 km uzaklıktadır.³ Edirne'nin fethedildiği 1361 yılı içerisinde Lalapaşa ve çevresinin ünlü komutan Lala Şahin Paşa tarafından Osmanlı hâkimiyetine alındığını, aynı yılda Pravadi'nin de fethedildiğini söyleyebiliriz.⁴ Günümüzde Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda Varna yakınlarında Pravadi adıyla başka bir şehir daha bulunmaktadır. Burası Osmanlılar tarafından 1388 yılında fethedilmiştir. İlk zamanlarda Niğbolu

---

¹ 1927 yılında dahi Edirne'nin Lalapaşa Nahiyesi'ne bağlı olup Pravadi adıyla anılmaktadır. Bkz. *Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyyet-i Umûmiyyesi neşriyatından, İstanbul 1928, s. 182.

² *Köylerimiz, 1 Mart 1968 gününe kadar*, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1968, s. 477; Ahmet Ardel ve Erol Tümertekin, "Trakya'da Coğrafi Müşahedeler", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 15-16, İstanbul 1956, s. 14.

³ *Google Earth Pro* 2019.

⁴ Halil İnalçık, "Edirne'nin Fethi (1361)", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 137-159; M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", *DİA*, Cilt 10, s. 426; Mustafa Özer, "Edirne-Lalapaşa'daki Osmanlı Dönemi Eserleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 1, Haziran 2006, s. 55.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

Sancağı'na bağlı bir nahiye merkezi olan Pravadi, XVI. yüzyılda Silistre Sancağı'na tabi bir kaza merkezidir.⁵

Çalışmamıza konu olan Paşa Livası'na tabi Pravadi'de Osmanlı öncesi dönemlere ait kale, kilise (şapel), suyolları ve sukemerleri bulunmaktadır.⁶ Ayrıca Osmanlılar tarafından yeni suyolları ve kemerleri inşa edilmiş, önceden mevcut olanlara eklemeler yapılmıştır.⁷ Edirne'ye ulaşan bu suyollarının kaynağı Pravadi'deki kalenin yanında olup, kaynağın rakımı 112 metredir.⁸ Kale ise hâkim bir tepe üzerinde yuvarlak planlıdır. Bizans dönemine ait kale büyük sur duvarı, iki yuvarlak burç, altı adet de küçük sur duvarından oluşmaktadır. Günümüzde sur kalıntıları doğal şartların etkisiyle bazı yerlerde büyük moloz yığınları halinde görülebilmektedir.⁹

Edirne'nin fethinden sonra Rumeli Beylerbeyliği kurulmuş ve başına da Sultan I. Murad, Lala Şahin Paşa'yı getirmiştir. Beylerbeyliğin paşa sancağı da Edirne olmuştur. Merkezi Edirne olan bu sancağın ismi ise Paşa Livâsı'dır. XIV. yüzyıldan itibaren fetihler sonucunda idarî sınırları ortaya çıkmaya başlayan Paşa Livâsı'nın, XVI. yüzyılın başından itibaren sınırları kesin şeklini almıştır.¹⁰ Ancak Livâ'nın ilk dönemlerindeki idarî yapısı hakkında kaynakların olmaması, Pravadi'nin iskân birimi olarak konumunun belirlenememesine sebep olmaktadır. Öte yandan Pravadi'yi XV. yüzyılın ikinci yarısının başlarından itibaren tahrir defterleri aracılığıyla Osmanlı idarî teşkilatı içerisinde görebilmekteyiz. Paşa Livâsı'na ait 1456 tarihli icmâl tahrir¹¹ defterinde Pravadi "nahiye" konumunda olup, "Borvadi" veya

⁵ Machiel Kiel, "Pravadi", *DİA*, Cilt 34, s. 339-340; Ayşe Kayapınar, "Osmanlı Döneminde Rumeli'de Bir Nahiye Merkezi: Pravadi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXXI, Sayı 1, İzmir 2016, s. 123-124.

⁶ Özer, *a.g.m.*, s. 55.

⁷ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Edirne* H. 1317, s. 335; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 99-108; Özer, *a.g.m.*, s. 55.

⁸ Peremeci, *a.g.e.*, s. 100-101.

⁹ 14.05.2009 tarihinde Edirne ili, Lalapaşa ilçesi Sinanköy'de sit alanı dışında 108 ada, 308 parselde yer alan Sinanköy kalesinin 2863 sayılı yasa kapsamına giren özellikleri taşıması nedeniyle birinci derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesine dair karar için Bkz. <http://www.korunakurullari.gov.tr/Eklenti/40796,2511-14052009.pdf?0>, (30.04.2019).

¹⁰ İbrahim Sezgin, "Paşa Livâsı", *DİA*, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 183.

¹¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı (TAK) Muallim Cevdet Yazmaları (MC) Nr. 089, bundan sonra *MC.0.89* olarak kısaltılacaktır. Tahrir defteriyle ilgili ayrıntılı açıklama giriş bölümünden sonra yapılacaktır.

“Brvadi”¹² şeklinde kayıt altına alınmıştır. Otuz yıl sonra tutulan 1485 tarihli tahrir defterinde de nahiyedir.¹³ 1530 yılında ise Pravadi, Sultan II. Bayezid’in Edirne’de inşa ettirmiş olduğu imaretinin vakfına gelir getiren köylerden biridir.¹⁴ XVI. yüzyılın sonunda dahi Pravadi, Edirne Kazası’na bağlı bir köy olarak İmarat Vakfı’na gelir sağlamaktadır.¹⁵

XV ve XVI. yüzyıllarda idarî teşkilat içinde konumu yukarıda açıkladığımız şekilde olan Pravadi’nin merkezinde 1456 tahrir defterine göre Müslümanlar “raiyyet”, Hıristiyanlar ise “Mahalle-i Gebr” başlıkları altında verilmişlerdir. Müslümanlar 32, Hıristiyanlar ise 12 nefer/gerçek hânedir.¹⁶ Pravadi Nahiyesi’ne tâbi iskân birimlerinin sayısı ise tespitlerimize göre, 110 köy ve 4 mezraadır. Bu birimlerde toplamda 2.961 gerçek hâne yaşamaktadır. Böylece toplam 3.005 gerçek hâne Pravadi merkez ve taşra birimlerinde bulunmaktadır.

1485 tahrir yılında ise Pravadi merkez Müslüman nüfusu 13 hâne,¹⁷ bir mücerred, Hıristiyanlar ise dört hânedir.¹⁸ Bu tahrir yılında Pravadi Nahiyesi’ne bağlı köy sayısı 70 olup, hiç mezraa tespit edilmemiştir.¹⁹ 1530

¹² MC.0.89, v. 71b, 86b, 90b; Ayrıca Bkz. Halil İnalçık, “Osmanlılar’da Raiyyet Rûsûmu-I”, *Belleten*, Cilt XXIII, 1959, s. 34; M. Münir Aktepe, “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskânına Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, X, (1953), s. 307.

¹³ BOA, TD-20, s. 27, Osmanlı Arşiv sisteminde defter “H. 890-M. 1485/1486 tarihlidir. H. 890 yılı M. 18.01.1485 ilâ 06.01.1486 aralığına denk gelmektedir. 1486 yılının sadece ilk altı gününü kapsaması defterin 1485 yılında tutulduğunu göstermektedir. Bundan sonra çalışmamızda defter için 1485 yılı kullanılacaktır.

¹⁴ 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937/1530), I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2001, s. 11.

¹⁵ Alaaddin Aköz ve Doğan Yörük, “H.1002/M.1594 Tarihli Bir Vakıf Defterine Göre Edirne’deki Sultan II. Bâyezid Câmii ve İmâreti Evkâfi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, 2004, s. 164.

¹⁶ Nefer terimi burada gerçek hâneye karşılık olarak kullanılmaktadır. Tahrir defterlerinin nefer/gerçek hâne üzerinden nüfus hesaplaması amacıyla kullanılmasında, çeşitli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. (Bkz. Mehmet Öz, “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 22, Ankara 1991, s. 436-438; Nejat Göyünç, “Hâne Deyimi Hakkında”, *İÜEF Tarih Dergisi*, Cilt XXXII, İstanbul 1979, s. 332-334). Ancak yaklaşık bir nüfus vermesi açısından da, Ömer Lütfi Barkan’ın hânelerin 5 ile çarpılması yöntemi kullanılabilir. Buna göre yaklaşık genel nüfusu hesaplarken, çift, bennâk ve muaf neferleri hâne olarak kabul eder 5 ile çarpılır, elde edilen sayıya mücerredleri ekleriz. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953, s. 12-13.

¹⁷ BOA, TD-20 numaralı defterdeki hâne tabirinin çift ve bennâk olarak kaydedilen reayayı kapsadığı anlaşılmaktadır.

¹⁸ BOA, TD-20, s. 27.

¹⁹ BOA, TD-20, s. 27-82.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

yılına gelindiğinde Edirne Kazası'na tâbi bir köy olarak Pravadi'nin Müslüman nüfusu 16 hane, 4 mücerreden ibaret olup, Hıristiyanlar ise sadece 4 hanedir.²⁰

Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyılda “nahiye”, “kaza” ve “vilayet” gibi bir iskân birimini ifade eden tabirler, idarî taksimatta birbirlerinin yerine geçmektedir. Nahiye tabiri ise XV. yüzyılda daha çok bir sancağın belirli bir şehri, kasabasını veya büyük meskûn bir mahalli ile bunlar etrafındaki bölgelerini belirtmek amacıyla kullanılmıştır.²¹ Ayrıca bir kazanın üç dört mahalleden oluşan kısımlarını da ifade etmektedir.²² Diğer taraftan nahiye tabiri doğrudan coğrafi özelliklerin belirlediği bir bölgeyi anlatmakla birlikte, idarî terim olarak belli bir köyler ve mezraalar grubunu tanımlamak için de kullanılmıştır.²³ Bundan dolayı XV ve XVI. yüzyıllarda nahiye bazen vilayetin eş anlamlısı olarak geçer, bazen vilayetten daha geniş bir bölgeyi tanımlar.²⁴ Pravadi Nahiyesi ise konumu itibarıyla Edirne Kazası'na yakın bir mevkidedir. İstanbul'un fethinden sonra dahi Edirne önemini uzun süre korumuş ve Balkanlar'daki siyasî ve askerî faaliyetlerde bir üs gibi kullanılmıştır.²⁵ Bu öneminden dolayı şehre yakın köylerin çoğunun Edirne'ye değil ona yakın Pravadi ve diğer nahiyelere bağlanmış olabileceğini düşünebiliriz. Ancak İstanbul'un ilerleyen süreçte tam anlamıyla bir başkent hüviyeti kazanması, Pravadi'ye bağlı olan köylerin 1485 tahririnde ve sonraki tarihlerde Kızılağaç ve Üsküdar nahiyeleri ile Edirne Kazası'na bağlanmasına sebep olmuştur. 1485 tahririnde Pravadi'ye bağlı köy sayısı 70 olup, bunların on üçü ilk kez kaydedilmiştir. 57 köyün 1456'dan 1485 yılına kadar Pravadi'ye tâbi kaldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 1456 tahririnde Pravadi'ye bağlı olan köylerden otuz biri Kızılağaç Nahiyesi'ne, altısı Üsküdar Nahiyesi'ne ve ikisi de Edirne Kazası'na 1485 tahririnde bağlanmıştır.²⁶ Böylece otuz yıllık bir süre içerisinde Pravadi Nahiyesi'ne bağlı 39 köy farklı idarî birimlere geçirilmiştir. 1456'dan 1530 yılına gelinceye kadarki sürede Pravadi Nahiyesi'nin nüfusundaki azalma, Edirne'nin başkent özelliğini yitirmeye başlaması, diğer nahiyelerin

²⁰ 370 Numaralı, I, s. 11.

²¹ M. Tayyip Gökbilgin, “Nahiye”, *İA*, Cilt 9, İstanbul 1964, s. 37.

²² M. Tayyip Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınları, İstanbul 2007, s. 8-9.

²³ Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı Devleti'nde Merkezî Otorite ve Taşra Teşkilâtı”, *Osmanlı*, Cilt 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 121.

²⁴ İlhan Şahin, “Nahiye”, *DİA*, Cilt 32, s. 307.

²⁵ Gökbilgin, “Edirne”, s. 426.

²⁶ BOA, *TD-20*, s. 83-125.

nüfuslarındaki artışlar ve taşra iskân birimlerinin coğrafi konumlarının da göz önünde tutulması neticesinde Pravadi idarî teşkilat yapısı içinde nahiye vasfını kaybedip köy statüsüne gelmiştir.

1. 1456 Tarihli İcmâl Tahrir Defteri'nin Tarihlendirilmesi ve İçeriği

Çalışmamıza temel olan icmâl tahrir defteri Fatih Sultan Mehmed'in saltanatının (1451-1481) ilk devirlerine ait olup, Paşa Livâsı'nın Dimetoka, Gümölcine, Ferecik, İpsala, Keşan, Pravadi, Üsküdar,²⁷ Fikeli (Fekli-Figle)²⁸ ve Yanbolu nahiyelerini kapsamaktadır. Boyu 28,5 ve eni 11 cm olan defterin 129 yaprağı 258 sayfası bulunmaktadır. Defterdeki nahiyeleri belirlememize rağmen, defterin tahrir tarihini, başında ve sonunda eksik kısımlar olduğu için kesin olarak tespit edemiyoruz. Fakat defter "sûret" şeklinde tutulmuş bir icmâl tahriridir. Sûret şeklindeki defterlerde "derkenarlar" bulunur. Defterin ilk tahrir edildiği tarihten sonra, özellikle timar sahiplerinin ölüm, feragat, sefere katılmama, başka bir timarı işletmeleri gibi sebeplerle timarlarından azledilmeleri ve timarlarının oğullarına, kardeşlerine veya başka bir kişiye verilmesi ile ilgili açıklamaları içeren bu derkenarların, beylerbeyi kâtipleri tarafından kayıt altına alındığı bilinmektedir.²⁹

Kâtipler tarafından tutulmuş "derkenarlar" aracılığıyla defterde en erken Cumâde'l-ülâ 860 / 7 Nisan-6 Mayıs 1456 tarihini tespit ediyoruz.³⁰ En geç tarihli derkenar ise 2 Zi'l-ka'de 873 / 14 Mayıs 1469'dur.³¹ Bununla birlikte Fatih Sultan Mehmed devrinde 859 / 1454-1455 yılı içerisinde Rumeli, Anadolu ve Rum beylerbeyiliklerine ait tahrirler yapılmıştır.³² Defterimizin de 1455 yılı içerisinde bu genel tahrirler esnasında tutulduğunu söyleyebiliriz.³³ Fakat biz yine de tespit edilen ilk derkenar kaydındaki tarihe göre defteri, "1456 tarihli İcmâl Tahrir Defteri" olarak adlandırmayı uygun görüyoruz.

²⁷ Edirne'nin kuzeydoğusunda Meriç Nehri'nin karşı yakasında bulunan nahiyedir. Bkz. Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm*, II, İstanbul 1314, s. 924; Sezgin, "Paşa Livâsı", s. 184.

²⁸ Gökbilgin, *Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, s. 368; Aktepe, *a.g.m.*, s. 310; *370 Numaralı*, I, s. 13.

²⁹ Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, TTK, Ankara 1987, s. XXI.

³⁰ *MC.0.89*, v. 73a.

³¹ *MC.0.89*, v. 114b.

³² Mehmet Öz, "Tahrir", *DİA*, Cilt 39, s. 426.

³³ H. 1 Muharrem 859 tarihinin M. 22 Aralık 1454'e denk gelmesi, tahririn 1455 yılı içerisinde yapıldığını göstermektedir.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

Defterde Pravadi haricinde Paşa Livâsı'nın diğer nahiyelerinin nüfus, hâs, zeâmet, timar, vakıf ve mülklerine dair kayıtlar bulunmaktadır. İlk kayıt, varak 1b'de *Timâr-ı Hızır veled-i Mustafa Bey bin Ali Bey Za'im-i Simavna* şeklinde başlamaktadır. Varak 3a'dan itibaren '*an-Nâhiyet-i Dimetoka, Evkâf ma'a Emlâk* başlığından da anlaşılacağı üzere, ilk timar kaydı Dimetoka Nahiyesi'ne aittir. 17b'de sonlanan Dimetoka Nahiyesi ile ilgili kayıtlar eksiktir. Diğer nahiyelerin kayıtlarının varak numaralarının şu şekilde olduğunu görüyoruz: 18b-34b Gümülçine, 35b-48b Ferecik, 49b-57b İpsala, 58b-71a Keşan, 97a-103b Üsküdar, 104a-111b Fikeli, 112a-129b Yanbolu.

2. Osmanlı Devleti'nde Timar Teşkilatı

Osmanlı Devleti'nin mirî arazileri üç ayrı kategorideki dirliklerden oluşmaktadır. Bunlar hâs, zeâmet ve timar olarak sınıflandırılmaktadırlar. Hâs, Osmanlı Devleti'nde padişaha, hânedan mensuplarına, yüksek devlet görevlilerine ait şahsî mülk, arazi, yıllık gelir ve dirlikler için kullanılan bir terimdir. Yüksek devlet adamlarına verilen hâsların gelirleri en az 100.000 akçe olup, rütbesine ve mevkiine göre rakamlar değişmektedir. Padişah hâsları şehirlerde alınan bir kısım resimlerden, mukataa gelirlerinden, birçok köyün, mezraanın hâsıllarından, bâc-ı ubûr, âdet-i ağnâm, gümrük, cizye ve cemaat gelirlerinden oluşmaktadır.³⁴ Padişah hâsları gelirlerinin, Fatih Kanunnâmesi'nde yer alan "Bana yarar hâs, defterdârlarım her kimde bulsalar, gerek vüzerâmda ve gerek gayride, ellerinden alıp yerine benim hâslarımdan bî-hâsıl olanları vereler" hükmüyle³⁵ her zaman arttırılabildiği görülmektedir. Zeâmet, askerî hizmetleri karşılığında timar sahiplerine verilen ve yıllık geliri en az 20.000 akçe ile en fazla 100.000 akçe olan dirlikleri ifade eden bir terimdir. Zeâmet dirliklerini hak eden kişilere *zâim* denilir.³⁶ Timar, yıllık geliri en fazla 20.000 akçe olan dirlikleri ifade etmektedir. Timar sahibine, *Sâhib-i Arz* veya *Sâhib-i Raiyyet* denilmektedir. Timar sahibi öldüğünde veya timar değişik sebeplerle boş kaldığında, bir başkasına veya timar sahibinin silah kullanabilecek oğlu varsa ona verilir.

³⁴ Cengiz Orhonlu ve Nejat Göyünç, "Hâs", *DİA*, Cilt 16, s. 268-270.

³⁵ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, 1. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtih Devri Kanunnâmeleri*, İstanbul 2006, s. 329.

³⁶ İnalçık, *Sancak-i Arvanid*, s. XIII-XIV; Halil Sahillioğlu, "Ze'âmet", *İA*, Cilt 13, s. 477-479; Erhan Afyoncu, "Zeâmet", *DİA*, Cilt 44, s. 162.

Timar sahibi kendisine verilen dirliği ne sebeple olursa olsun başkasına devredemezdi.³⁷

Timarlar hizmetlerine göre üçe ayrılmışlardır. *Hizmet Timarları*, genel olarak saray hizmetlilerine verilmektedir. Ayrıca bu tür timarlar saray görevlileri haricindeki mirahur, muhtesib, imam, hatip vb. kimselere de verilmektedir. *Müstahfiz timarları* ise, mensubu oldukları kaleyi korumaları karşılığında kale komutanlarına ve kalede görevli olan askerlere verilirdi. En son ve en fazla sayıda bulunan timar ise *Eşkinci Timarı*dır. Bu tür timar alan sipahi kendisi seferlere katılacağı gibi ayrıca gelirine göre başka bir savaşçıyı da götürmek zorundadır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin timar teşkilatında Eşkinci Timarı en yaygın olanıdır.³⁸ Pravadi Nahiyesi'nden sipahilere verilen eşkinci timarları olmakla birlikte, çoğunluğu hizmet timarlarıdır.

3. Padişah Hâssına Ait Kayıtlar

1456 tahririnde Pravadi Nahiyesi'ndeki padişah hâssına ait kayıtlar *Hâssahâ-i Hullide Mülkühü* başlığı altında tutulmuştur.³⁹ Buna göre on köyün hâsılatı gelir olarak hâssa bağlanmıştır. Köylerin hâsılatları ayrı olarak verilmemiş, hepsinin sonunda "el-cümleten" başlığı altında toplam yazılmıştır. Bâd-ı hevâ, ot, saman ve odundan alınan vergiler hariç yekûn 10.644 akçedir. Köylerin gerçek hâne rakamlarını incelediğimizde Tablo-1'deki sonuç ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte hâssın gelirlerini, Dimetoka, Gümülcine ve Keşan nahiyelerindeki padişah hâsılatını da elinde tutan Çakır Ağa toplamaktadır.⁴⁰ Defterde Pravadi ile birlikte Dimetoka, Gümülcine, İpsala, Keşan, Ferecik ve Yanbolu nahiyelerinden padişah hâssına toplamda 63.423 akçe yıllık gelir tahsis edilmiştir.

³⁷ Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *İA*, Cilt 12, Sayı 1, s. 318; Halil İnalçık, "Timar", *DİA*, Cilt 41, s. 170.

³⁸ Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*, (çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınlar, Ankara 1985, s. 33-47; Barkan, "Timar", s. 314-320; İnalçık, "Timar", s. 171.

³⁹ *MC.0.89*, v. 85a-86a.

⁴⁰ Bu nahiyeler için Bkz. *MC.0.89*, v. 10a; 29a; 66b.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

KÖYÜN ADI	NEFER/GERÇEK HÂNE	HÂSSIN GELİRLERİ TOPLAMI
KARACA	44	10.644
SARU DANIŞMEND	39	
ÇÖLMEK	37	
AKPINAR ⁴¹	27	
MURADÇA	19	
EYNEŞİ	31	
KORUCU	48	
KARA KADI ⁴²	13	
ÇAĞIRGAN	7	
KÜÇÜK SARUHANLU ⁴³	12	
TOPLAM	277	

Tablo-1: 1456 Yılında Pravadi Nahiyesi'ndeki Padişah Hâssına Bağlı Köyler

1485 tahririnde Pravadi'deki padişah hâssıyla ilgili kayıtlardan⁴⁴ anlaşıldığına göre, Saru Danişmend,⁴⁵ Çağırğan⁴⁶ ve Küçük Saruhanlu⁴⁷ köyleri hâs statüsünden çıkarılmıştır. Ancak bu tarihte hâssa Arnavud ve Küçük Arnavud⁴⁸ (Benefşelik) adında iki yeni köyün hâsılatları bağlanmıştır. Böylece 1485'te hâssa bağlı olan köy sayısı dokuza düşmüştür. Köylerde toplam hane sayısı 257 olmasına rağmen hâssın geliri, 1456 yılına göre çok

⁴¹ Aynı defterde Akpınar köyü ayrıca Balaban Paşa İmaret Vakfı'na da bağlı olup, bir kısım hâsılatı vakfa gitmektedir. (Bkz. *MC.0.89*, v. 96a); 1530 yılında dahi Akpınar köyünün durumu aynıdır. Hem padişah hâssına hem de Balaban Paşa İmaret Vakfı'na bağlıdır. Bkz. *370 Numaralı, I*, s. 7 ve 12.

⁴² Karye-i Kara Kadı ve nâm-ı diğer Hatib. *MC.0.89*, v. 85b.

⁴³ Karye-i Küçük Saruhanlu, Yuncak ve Pınarbaşı dahi derler. Bkz. *MC.0.89*, v. 86a.

⁴⁴ BOA, *TD-20*, s. 76-82

⁴⁵ Saru Danişmend köyü Fatih Sultan Mehmed zamanında ve öncesinde Çandarlı Halil Paşa'nın vakıf köyü iken, padişah 1456'da kendi hâssına bağlamıştır. Ancak Sultan II. Bayezid 1485'te köyü Halil Paşa'nın oğlu İbrahim Çelebi'ye mülk olarak bırakmıştır. (Mülk-i Kâdiasker İbrahim Çelebi. Bkz. BOA, *TD-20*, s. 75) İbrahim Çelebi daha sonra burayı Edirne'deki imaretine vakıf köyü yapmıştır. Bkz. Gökbilgin, *Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, s. 424.

⁴⁶ Çağırğan 1485 tahririnde timar köyü olarak tespit edilmiştir. Bkz. BOA, *TD-20*, s. 35.

⁴⁷ Küçük Saruhanlu 1485 tahririnde timar köyü olarak görülmektedir. Bkz. BOA, *TD-20*, s. 35.

⁴⁸ 1485 tahririnde Arnavud ve Küçük Arnavud padişahın ortakçı köyleri olarak kayıtlıdır. Bkz. BOA, *TD-20*, s. 81-82.

yükselmiş ve 41.541 akçe⁴⁹ olmuştur. Hâssa bağlı bazı köyler zaman içerisinde statü değişikliğine uğramışlardır. Özellikle padişahın emriyle düşük hâsılatlı köyler hâstan çıkarılmış, yüksek hâsılatlı olan başka köyler hâssa bağlanmıştır. Hâstan çıkarılan köyler timar köyü olabileceği gibi, devlet adamlarına mülk olarak da verilebilmiştir. Böylece padişah kendi hâs gelirlerinin yükselmesi amacıyla bu gibi uygulamalarda bulunabilmiştir.

4. Rumeli Beylerbeyi Hâssına Ait Kayıtlar

1456 tarihli defterin ilk kayıt tarihinde Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa'dır. Defterde beylerbeyinin Pravadi Nahiyesi'nden olan hâs kayıtları iki farklı şekilde tespit edilmiştir. Birincisi *Nâhiyet-i Üsküdar ma'a Brvadi-Hâssa-i Hazret-i Karaca Paşa* başlığı altındadır.⁵⁰ Burada hâssa beş köy ve bir mezraa bağlı görünmektedir. Mihmad köyünün yanında "tâbi'-i Üsküdar" ifadesi bulunmakla birlikte, diğer dört köy ve mezraa için böyle bir açıklama yoktur. Bundan dolayı dört köy ve mezraa Pravadi'ye tâbidir. Defterde "El-cümleten" başlığı altında beş köy ve bir mezraada bulunan Müslüman gerçek hane sayısı 123'tür. Hıristiyanlar ise 112 gerçek haneden oluşmaktadır. Ancak köylerin ve mezraanın nefer/gerçek hâne rakamlarını kendi başlıkları altında incelediğimizde ise farklı sonuçlar ortaya çıkmış olup aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bunlarla birlikte köylerin dördünün hâsılatı 4.354, birinin 3.014 akçedir. Mezraanın hâsılatı yazılmamıştır. Böylece toplam 7.368 akçeye ulaşmıştır. Diğer taraftan beylerbeyi için herhangi bir yükümlülük defterde belirtilmemiştir.

---

⁴⁹ Dokuz köyün defterde ayrı ayrı verilen hâsıllarını topladığımızda 41.091 akçeye ulaşmıştır. Ancak defterde cemân kısmında toplam 41.541 akçe olarak yazılmıştır. Bkz. BOA, TD-20, s.76-82.

⁵⁰MC.0.89, v. 86b-87a.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADİ NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

KÖY/MEZRAA ADI	NEFER/GERÇEK HÂNE		HÂSSIN GELİRLERİ TOPLAMI
	MÜSLİM	HİRİSTİYAN	
LEFKE	12	67	4.354
KAZAN	27	24	
KİRŞEHİRLÜ	25	-	
MİHMAD (Tâbi-i Üsküdar)	32	-	
YÜREGİÇ	25	-	3.014
KİLİSE DERESİ MEZRAASI	13	-	-
TOPLAM	134	91	7.368

Tablo-2: 1456 Yılında Pravadi Nahiyesi'ndeki Karaca Paşa Hâssına Bağlı İskân Birimleri

Beylerbeyi hâssına ait ikinci kayıt ise *Nâhiyet-i Borvadi-Hâssa-i Paşa-i Mîr-i mîrân* olarak tutulmuştur.⁵¹ Kaydın sonunda “El-cümleten” kısmında bağlı olan köy ve mezraa sayısı ile birlikte haneler de verilmiştir. Toplam 18 köy ve bir mezraa hâssa bağlanmıştır. Buralarda toplamda 449 gerçek hane yaşamaktadır. Ayrıca bu iskân birimlerine ek olarak, dokuz mahallesi bulunan ve 165 gerçek hanesi olan Kızılağaç Nahiyesi'nin de hâssa tâbi olduğu anlaşılmaktadır.⁵² Böylece nahiye ve taşra iskân birimlerinde toplam 614 gerçek hane tespit edilmiştir. Ancak taşra iskân birimlerinin ayrıntılı verilen nüfuslarını topladığımızda “el-cümleten” başlığı altındakinden 8 nefer fazla çıkmakta olup, 457 rakamına ulaşmaktayız. Genel toplam ise 622 nefer olmaktadır. Bu birimlerin nüfus verileri Tablo-3'te gösterilmiştir.

⁵¹ *MC.0.89*, v. 87b-90a.

⁵² Nefs-i Kızılağaç-Hâssa-i Mîr-i mîrân. Bkz. *MC.0.89*, v. 88a.

CENGİZ PARLAK

NAHİYE/KÖY/MEZRAA ADI	NEFER/GERÇEK HÂNE	YÜZDE
KIZILAĞAÇ NAHİYESİ	165	26,53%
HAMZABEĞLÜ	84	13,50%
ANBARLU	50	8,04%
ÜNÜLÜ	41	6,59%
İLYASLU	37	5,95%
EVRENLÜ	35	5,63%
SARU TUR ALİ	34	5,47%
YEDEKLÜ	27	4,34%
HIZIRLU	26	4,18%
SİRLÜ	25	4,02%
GÖÇBEĞİ	24	3,86%
MAHMUDCA	18	2,89%
YENİCEKÖY	13	2,09%
RUMBEĞLÜ	11	1,77%
BALABANLU	10	1,61%
URUZBEĞLÜ	9	1,45%
KARAAĞAÇ	6	0,96%
KALAYCI	6	0,96%
DURA KAVACA ⁵³	1	0,16%
UMURCA MEZRAASI	-	-
TOPLAM	622	100,00%

Tablo-3: 1456 Yılında Pravadi Nahiyesi'ndeki Beylerbeyi Hâssına Bağlı İskân Birimleri

Kızılağaç'tan hâssa sağlanan gelir, kalemler şeklinde gösterilmiştir. Nahiyenin pazar vergisi bozahane ve meyhane hâsılatlarıyla birlikte senelik 6.000, ihtisab vergisi ise 300 akçedir. Toplamda 6.300 akçelik bir gelir sadece Kızılağaç Nahiyesi hâsılatından gelmektedir.

⁵³ Köyün ismi 1485 tahririnde Drakovca (Bkz. BOA, TD-20, s. 107), 1530 defterinde ise Drahofça olarak okunmaktadır. Bkz. 370 Numaralı, I, s. 59.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADİ NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

Hâssa ait ikinci kaydın en sonunda el-cümleten başlığı altında verilen hâsıl kısmında ise gelirler farklı kalemlerde yazılmıştır. Bahası 5.000 akçe olan 100 müd buğday ve 6.000 akçelik 100 müd arpa tarım ürünlerinden elde edilen gelir iken, niyabet ve bâc vergisi ise 5.000 akçedir. Bunların toplamı ise 16.000 akçedir. Akçe cinsinden gelirler haricinde aynî vergi gelirleri de söz konusu olup, hâs için her bir çift hânedan birer araba odun ve saman alınacaktır. Defterde hâssa kayıtlı 614 gerçek hâne içerisinde çift hâne adedi 359'dur. Bundan dolayı odun ve samandan elde edilen araba adedi de her biri için 359 olarak kaydedilmiştir. Fakat odun ve samanların akçe cinsinden tutarları belirtilmemiştir. Böylece defterdeki ikinci kayıta beylerbeyi hâssına bağlı bir nahiyenin, on sekiz köyün ve bir mezraanın hâsılatından elde edilen nakdî gelirlerin toplamı 22.300 akçeye ulaşmış olur. Bütün bunlarla birlikte birinci ve ikinci kayıtlardan hâssa gelen nakdî vergi gelirlerinin yekûnu ise 29.668 akçedir. Aynî vergi olarak alınan saman ve odun gibi ürünlerin de günün şartlarındaki değerinden nakde çevrilmesiyle gelir daha da yükselecektir.

1456 tarihli defterde Pravadi haricinde Rumeli Beylerbeyi'ne ait diğer bir hâs kaydı daha bulunmaktadır. Dimetoka Nahiyesi kayıtları içinde Dondurma Adası⁵⁴ Nahiyesi'ne bağlı yedi köyün hâsılatı olan 16.500 akçe, beylerbeyinin hâssına tahsis edilmiştir.⁵⁵ Böylece beylerbeyinin iki nahiyeden hâssına sağlanan toplam gelir 46.168 akçedir. Pravadi ve Dondurma Adası nahiyeleri haricinde beylerbeyinin defterde başka hâs geliri yoktur.

1485 tahririnde Rumeli Beylerbeyi hâssına bağlı iskân birimleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu tarihte Rumeli Beylerbeyi Atik (Hadım) Ali Paşa'dır. Hâssa ait kayıtlar iki farklı nahiyede tutulmuşlardır. İlk kayıt Üsküdar Nahiyesi'ne bağlı olan köyleri kapsamaktadır. Buna göre Beğlü (Sofular), Kırşehirlü, Yüregiç, Kazan, Mihmad, Lefke, Mahmudca, Saru Tur Ali olmak üzere sekiz köyün hâsılatları toplamı olan 26.519 akçe hâssın gelirlerindedir.⁵⁶ Aynı tahrirde ikinci kayıt Kızılağaç Nahiyesi ve ona bağlı Anbarlı, Hızırlu, Göçbeği, Saru İshak, Yedeklü, Balabanlu, Karaağaç, Kalaycı (Bayramlı), Drakovca, Evrenlü, İlyaslu, Sirlü köyleri ile Hâssa mezraasının hâsılatlarını içermekle birlikte, Edirne Kazası'na tâbi Hamzabeğlü ve Rumbeglü köylerini de kapsamaktadır. Bu nahiyeye, mezraa ve

⁵⁴ Edirne'nin Meriç ilçesine bağlı Kadırdondurma köyüdür. Bkz. *Köylerimizin Adları*, s. 186.

⁵⁵ Nâhiyet-i Dondurma Adası hâsshâ-i mîr-i mîrân. Bkz. *MC.0.89*, v. 12b-13b.

⁵⁶ BOA, *TD-20*, s. 94-100.

köylerden hâs için sağlanan gelirlerin toplamı 36.894 akçedir.⁵⁷ Böylece Rumeli Beylerbeyi'nin birinci ve ikinci kayıtlardaki hâs gelirlerinin toplamı 1485 tahririnde 63.413 akçeye ulaşmış olur.

1456 yılında Rumeli Beylerbeyi'nin hâssına tahsis edilen Pravadi köy ve mezraaları, 1485 tahririnde Üsküdar ve Kızılağaç nahiyeleri ile Edirne Kazası'na bağlanmış olsalar bile hâs dirliği olarak bütünlüklerini büyük ölçüde korumuşlardır.

5. Zeâmet ve Timar Kayıtları

1456 tarihli defterde Pravadi Nahiyesi zeâmet ve timar kayıtlarının tutulma tarzı şu şekildedir: ilk önce timar sahibinin adı (timar kayıtlarının 10 adedinde baba adıyla birlikte yazılmıştır) ve varsa unvanı, hemen ardından da timar beratıyla ilgili bilgi verilir. Timar sahibinin adının hemen üstünde sipahinin seferlere götürmek zorunda olduğu bürümeli,⁵⁸ cebeli⁵⁹ ve oğlan⁶⁰ gibi savaşımlarla, çadır ve tenktür⁶¹ gibi sefer araç-gereçlerinin miktarları belirtilmiştir. Timar sahibinin adının altına timarın gelirine konu olan köyler ve mezraalar yazılır. Buralarda yaşayan Müslim ve gayrimüslim halkın haneleri gösterilir. En son köylerin ve mezraaların hâsılatları akçe cinsinden verilir. Eğer timarın geliri birden fazla iskân biriminden sağlanıyorsa, en son köyün veya mezraanın hâsılatından sonra *el-cümle* veya *cümleten* ifadeleriyle toplam gelir belirtilir. İki köyün hâsılatından gelir sağlayan timarların bazılarında toplam için *hâsıl dü karye* veya "*hâsıl karye 2*" açıklamaları kullanılır. Ayrıca timar kaydının özellikle en üstünde veya bazı durumlarda yanında derkenarlar bulunmaktadır. Bunlar defterin ilk tutulduğu tarihten sonra timarla ilgili gerçekleşen değişimleri açıklar. Bütün bu kayıt tarzı, timar

⁵⁷ BOA, TD-20, s. 101-111.

⁵⁸ *Bürüme* birbirine tutturulmuş çelik halkalardan oluşan ve pahalı bir zırh ceket olarak bilinmektedir. Bkz. Beldiceanu, *a.g.e.*, s. 87-89; İnalçık, "Timar", s. 169.

⁵⁹ *Cebe*, metal plakalardan oluşan basit bir vücut zırhıdır. Cebeli kavramı ise, bu zırhla kuşanmış savaşımlı anlamındadır. Geliri 2.000 akçeye kadar olan timarlardan, cebe ile kuşanmış bir cebeli sefere gitmek zorundadır. Bkz. Beldiceanu, *a.g.e.*, s. 90; İnalçık, "Timar", s. 169.

⁶⁰ Timar sahibi tarafından satın alınmış veya yakalanmış köleler olan *oğlanlar* genç devşirmelerdir. Bkz. Beldiceanu, *a.g.e.*, s. 92-94; İnalçık, "Timar", s. 171

⁶¹ Araç-gereçler arasında timar sahiplerinin seferlere götürmek zorunda oldukları en önemlisi, barınma için kullanılan çadırlardır. Çadırlar defterde iki terimle açıklanmaktadır. Birincisi *tenktür* veya *tengetür* olarak bilinen küçük ve basit bir çadırıdır. İkincisi ise daha büyük ve gelişmiş olan çadırlardır ki, defterde sadece *çadır* kelimesi ile belirtilmişlerdir. Bu *çadırı* yüksek gelire sahip olan timar sahipleri yanlarında sefere götürmektedirler. Bkz. Beldiceanu, *a.g.e.*, s. 96-97.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

sahibi ile köy ahalisinin birbiriyle olan yönetici-reâyâ ve iktisadî ilişkilerini bir ana kaynak şeklinde ortaya çıkarmakta, Osmanlı Devleti açısından da savaşan güçlerin tespitini yapmaktadır.⁶²

1456 tarihli defterde “Nâhiyet-i Borvadi” başlığıyla gördüğümüz Pravadi Nahiyesi’ne dair ilk kayıtlar zaîm Firus Bey’e ait zeâmetle ilgilidir. Pravadi Nahiyesi ve buraya tâbi Çengellü, Hacı Umur, Karagüllü, Kırık ve Çañnigir adlarındaki beş köyün hâsılatları Firus Bey’e zeâmet olarak bağlanmıştır. Zaîmin bu iskân birimlerinden gelen hâsıllarının toplamı defterde “el-cümleten” başlığı altında 12.308 olarak verilmektedir. Fakat nahiyenin ve köylerin ayrı ayrı kaydedilen hâsılatlarının toplamı ise 12.976 çıkmaktadır.⁶³ 668 akçelik farkın neden olduğunu kesin olarak tespit edemesek de, Pravadi Nahiyesi’nin hâsılı kısmında “Hâsıl ma’a niyâbet 4.087” şeklinde verilen bilgi, toplamdan niyâbet gelirinin çıkarılmış olabileceğini düşündürmektedir. Ancak niyâbet geliri rakam olarak verilmemiştir. Ayrıca zeâmete konu olan iskân birimlerinin sonunda “El-cümleten” başlığı altında niyâbet geliri ile ilgili ayrı bir bilgi de yoktur.

Firus Bey bütün bu gelirleri karşılığında seferlere kendisi bürümeli olarak katılacağı gibi, üç cebeli de götürecektir. Ayrıca kendisinin Filibe’de Çernegor köyünün hâsılatından timar geliri olduğu anlaşılmış ve bunun için bir cebeli daha getirmesi defterde belirtilmiştir.⁶⁴ Bu savaşçılara ek olarak gelirleri karşılığında seferlere bir çadır götürmesi de gerekmektedir. Zeâmet kaydının üzerinde 6-15 Ocak 1459 tarihli ve Edirne’de tutulduğu anlaşılan bir adet derkenar bulunmaktadır. Buna göre zeâmet bu tarihte Saraç Hızır’a verilmiştir.

Klasik zeâmet tanımında gelirin en az 20.000 akçe olması gerekmektedir. Ancak Firus Bey’in geliri bu alt rakamdan oldukça düşüktür. Bununla birlikte defterde kayıtlı diğer zeâmet sahiplerinden Üsküdar Nahiyesi ve ona bağlı beş köy ile iki mezraanın hâsılatları tahsis edilen iki zaîmin de geliri 14.175 akçedir.⁶⁵ Öte yandan defterdeki diğer zeâmet sahiplerinin gelirleri yirmi bin akçenin üzerindedir.

⁶² Timar kayıtlarının tutulma tarzı ile ilgili bir başka çalışma için Bkz. Feridun M. Emecen, “Defter-i Köhne: Pirlepe-Kırçova Kesiminin En Eski Timar Defteri (1445-1455)”, *Osmanlı Araştırmaları*, Cil 43, Sayı 43, 2014, s. 347-352.

⁶³ *MC.0.89*, v. 71b-72b.

⁶⁴ Filibe’deki Çernegor (Çernogor) adlı bir pare köy için dahi cebelü 1. Bkz. *MC.0.89*, v. 71b.

⁶⁵ Za’imeş Basım Mustafa Bey ve Sinan Bey Veledân-ı Timurtaş Bey. Bkz. *MC.0.89*, v. 97a-98a.

1485 tahririnde Pravadi Nahiyesi ve yukarıda adı geçen beş köy zeâmet olarak kaydedilmiştir. Ancak zeâmeti alan kişinin adı defterde yazılmamıştır. Pravadi Nahiyesi'nin nüfusunda azalma meydana gelmiştir. Ayrıca beş köyün toplam nüfusu düşmüş; Müslümanlar 27 hâne, 9 mücerred olmuştur. Köylerde 1456 tahririnde olduğu gibi Hıristiyan nüfus hiç yoktur. Böylece zeâmete bağlı Pravadi ve beş köyde toplamda 44 hâne ve 10 mücerred tespit edilmiştir. Nüfusun düşmesine rağmen zeâmetin gelirlerinde artış olmuş ve toplam gelir 14.876 akçeye yükselmiştir.⁶⁶ Otuz yıllık süre içerisinde Osmanlı Devleti bu zeâmetin gelir getiren iskân birimlerini ayırmadan bir arada tutmuş ve değiştirmemiştir. Fakat zeâmetin geliri otuz yıl sonra dahi alt rakam yirmi binden azdır.

1456 tarihli defterde zeâmetten sonra *Timârhâ-i Vilâyet-i Borvadi* başlığı altında timar kayıtları vardır. Çalışmamızda timarlar ile ilgili kayıtları açıklarken, tahrir defterindeki sıralamayı esas almayıp, en yüksek geliri olan timardan başlayacağız. Mîr-i şikâr olan Atmaca Bey'e ait timar⁶⁷ en yüksek gelire sahiptir. Timara bağlı Yenice, Büyük Ünülü ve Küçük Ünülü adlı üç köy bulunmaktadır. Köylerin hâsılatları ayrı olarak defterde kaydedilmemiş; üçünün toplamı 11.992 akçe hesaplanmıştır. Ayrıca Atmaca Bey'in Ferecik'te dahi timarı bulunduğu ve hâsılatının 2.180 akçe olduğu not düşülmüştür. Timarın toplam geliri "cümleten ma'a Firecik 14.089" olarak verilmiştir. Ancak verilen bu toplam tutmamaktadır. Defterde Ferecik Nahiyesi'yle ilgili kaydın bulunduğu yerde timara bağlı görülen 29 hâneli Çölmekçi köyünün hâsılatı 2.091 akçedir.⁶⁸ Bu kayıta verilenle Pravadi'deki timarın toplamı da uyuşmamaktadır.⁶⁹ Bütün bunlarla birlikte Pravadi ve Ferecik'ten gelen hâsılatların toplamının on dört bin akçenin biraz üzerinde olduğunu anladığımız timar için Atmaca Bey 5 cebeli ve 1 çadır temin etmek zorundadır. Atmaca Bey'in Sultan II. Murad'dan timara sahip olduğunu gösteren beratı vardır. Böylece kendisinin Sultan II. Murad'ın da avcıbaşısı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak defterde kendisinin isminin üstüne *mürde*⁷⁰

⁶⁶ Defterde zeâmetin gelirleri toplam olarak verilmemiştir. Sadece "Cem'ân kurâ 6" başlığı yazılmış, ancak hâsıl, çift, mücerred gibi verilerin toplamı gösterilmemiştir. Bkz. BOA, *TD-20*, s. 27-29.

⁶⁷ *MC.0.89*, v. 76b.

⁶⁸ Timâr-ı Atmaca Bey (mürde) mîr-i şikârbaşı. Elindedir. Tasarruf eder. Cebelüsü fazlası Pravadi'dağı (-deki) timârında yazılmıştır. Bkz. *MC.0.89*, v. 45b.

⁶⁹ $11.992+2.180=14.172$ olmakla birlikte, $11.992+2.091=14.083$ 'tür. Ancak defterde verilen genel toplam 14.089 akçedir.

⁷⁰ Mürde kelimesi Farsça olup, ölü, ölmüş anlamındadır. Defterimizde bu kelime timar sahiplerinin vefat etmeleri üzerine isminin üzerine yazılmaktadır. Mürde kelimesi timarın ilk

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

ifadesi çekilmiştir. Bu bilgi ise bize onun ilk derkenar kaydından önce vefat etmiş olduğunu belirtmektedir. Timarla ilgili ilk ve tek derkenar ise 19-28 Aralık 1456 tarihli olup, burada Pravadi ve Ferecik'teki köylerin hâsılatlarıyla birlikte timarın tamamının avcıbaşı Mahmud Bey'e verildiği yazılmıştır⁷¹. Derkenardan anlaşıldığına göre Fatih Sultan Mehmed'in Aralık 1456 tarihinde yeni avcıbaşı olarak tayin ettiği kişi Mahmud Bey'dir.

1485 tahririnde yukarıda söz ettiğimiz üç köyün 9.327 akçelik hâsılatı mîr-i şikâr Mehmed Bey'e timar olarak bağlanmıştır.⁷² Bu tahrir kaydının yanında Küçük Ünülü köyünün 4-13 Haziran 1487 tarihinde Mehmed Bey'e mülk olarak bırakıldığı ayrıca belirtilmiştir.⁷³ Ancak diğer iki köy için böyle bir açıklama yoktur. 1530 yılında dahi Küçük Ünülü köyü Edirne'ye bağlı olup, "Mülk-i Mehmed Bey, mîr-i şikâr" başlığı altında tespit edilmektedir.⁷⁴ Diğer taraftan 1530'da Büyük Ünülü ve Yenice, Edirne kazasına bağlı timar köyleridir.⁷⁵

1456'dan 1485'e kadar şikâr beylerine üç köyün hâsılatı timar olarak verilirken, 1487'de Küçük Ünülü'yü Sultan II. Bayezid timardan ayırıp mülk yapmıştır. Küçük Ünülü 1456 tahririnde üç köy içinde en yüksek nüfusa sahip durumdadır.⁷⁶ Köyün hâsılatı ayrı olarak verilmese de en fazla hâsılatın buradan geleceği düşünülebilir. Diğer taraftan 1485 tahririnde ise Küçük Ünülü'nün nüfusu 21 hâne, 3 mücerred ve hâsılatı 2.270 akçe olup, diğer iki köye göre düşüktür.⁷⁷

1456 tahririnde en yüksek ikinci gelire sahip olan timar⁷⁸ Taceddin Paşa adına kaydedilmiş olsa da, hemen yanında yapılan "şimdiki hâlde

---

yazıldığı kayıt yerinde olabileceği gibi, derkenarlarda da görülebilmektedir. Eğer timarın ilk kayıt yerinde sipahinin adının üzerine yazılmışsa, ilk derkenarın tarihinden önce kendisinin vefat etmiş olduğunu anlarız. Fakat derkenarlardan birinde timarın yeni sahibinin veya ortağının üzerine yazılmışsa, bir sonraki derkenarın tarihinden önce onun vefat ettiği anlaşılır. Böylece timar sahiplerinin ne zaman vefat ettikleri de yaklaşık olarak tespit edilebilir.

⁷¹ Ferecik'te bulunan kayıta da timarın avcı başı Mahmud Bey'e geçtiği belirtilmiştir. "Şimdiki hâlde Pravadi tevâbi'indeki timâr ma'a bu timâr Avcıbaşı Mahmud Bey'e verildi. Fî evâhir-i Muharrem sene 861 der Edirne". Bkz. *MC.0.89*, v. 45b.

⁷² BOA, *TD-20*, s. 38-40.

⁷³ BOA, *TD-20*, s. 38.

⁷⁴ *370 Numaralı, I*, s. 15.

⁷⁵ *370 Numaralı, I*, s. 8.

⁷⁶ *MC.0.89*, v. 76b.

⁷⁷ BOA, *TD-20*, s. 38-39.

⁷⁸ *MC.0.89*, v. 80a.

kıssahân⁷⁹ beye verilmiş” açıklamasından timarın el değiştirdiği anlaşılmaktadır. Ancak tarihi olmayan bir derkenarda “Mevlânâ Gürânî elindedir” şeklinde yazan bilgiye göre ise, timarın sahibi tekrar değişmiştir. Başka herhangi bir değişikliğe uğramayan timara Çadırılı, Çevniçi, Aşağa Gökçelü, Salurlu, Yukaru Gökçelü, Mekece Şahin ve Eymür olmak üzere yedi köy bağlıdır. Toplam geliri 10.737 akçe olan timar sahibinin bir bürümeli, üç cebeli, bir oğlan⁸⁰ ve bir de çadır temin etme sorumluluğu bulunmaktadır.

1485 tahririnde de “Timâr-ı Hazret-i Mevlânâ Gürânî” başlığı altında Kızılağaç Nahiyesi’ne tâbi Çadırılı, Aşağa Gökçelü, Mekece, Çevniçi, Salarlı, Saruhanlı, Eymürlü, Osmanlı ve Orçunlu (Oruçlu) köyleri Molla Gürânî hocanın timarına bağlıdır. Yedi köyden timarın geliri 10.857 iken, Osmanlı ve Orçunlu köylerinden 5.100, toplamda ise 15.957 akçedir.⁸¹

Hacı Temurhan köyünün hâsılatından elde edilen 6.755 akçe ile en yüksek üçüncü gelire sahip timar⁸² 1456 tahririnde Mercan Ağa adına kaydedilmiştir. Ancak kaydın hemen yanında “aslda Şerefeddin Paşa⁸³ üzerine yazılmıştır” şeklinde bilgi vardır. Buradaki “aslda” ifadesinden, 1456 tarihli icmâl mahiyetindeki defterden önceki defter-i atık⁸⁴ mi yoksa icmâl defterin mufassalı⁸⁵ mı olduğu tam olarak anlaşılmamaktadır. Ancak timar

⁷⁹ Kıssahân: Hikâye, masal, destan ve kıssa anlatan sanatkarlar için kullanılan bir tabirdir. Padişahlara nedimlik ve musahiplik yapan bu sanatkarların bazıları iyi eğitim görmüş kimselerden olabilirlerdi. Fatih Sultan Mehmed zamanında da sarayda kıssahânlar bulunmaktaydı. Bkz. Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 274-275; İbrahim Altunel, “Kıssahan”, *DİA*, Cilt 25, s. 501-502.

⁸⁰ Timar sistemi içerisinde geliri 2.000 akçe ve üzeri olduğunda timar sahibi bir oğlanı veya gulâmı sefere getirmek mecburiyetindeydi. Bkz. Beldiceanu, *a.g.e.*, s. 92-94; İnalçık, “Timar”, s. 171.

⁸¹ BOA, *TD-20*, s. 112-114.

⁸² *MC.0.89*, v. 77a.

⁸³ Şerefeddin Paşa’nın Sultan II. Murad devrinde ona büyük hizmetlerde bulunan bir asker olması muhtemeldir. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, V, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1585.

⁸⁴ Defter-i atık veya defter-i köhne ile ilgili açıklama için Bkz. İnalçık, *Arvanid Sancağı*, s. XV; Cahit Telci, “Aydın Sancağının En Erken Tarihli Defteri: Halil Beğ Defteri’nin Parçası”, *Cihannüma*, Sayı: 1/1-Temmuz 2015, s. 140-142.

⁸⁵ Asıl deftere göre hazırlanıp beylerbeyine verilen kopya, sûret-i defter adıyla anılıp icmâl defter olarak da bilinir. (Bkz. İnalçık, *Arvanid Sancağı*, s. XXI.) Genel olarak mufassal türü defterler icmâllerin aslını oluştururlar. Fakat icmâl defterler yeni tahrirlerde timar kayıtları açısından esas teşkil etmektedirler. Bkz. Feridun Emecen, “Mufassaldan İcmale Osmanlı

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

sahibi iki defterde farklıdır. Bununla birlikte timar sahibi bir bürümeli ile iki cebeli savaşıyı ve bir de çadırı seferler için hazır etmekle yükümlüdür. Timara dair hiçbir derkenar tutulmamıştır.

1456 tarihli defterde en yüksek dördüncü gelire sahip timar hoşhân⁸⁶ Ahmed Bey adına kayıtlıdır. Kendisi müsellemlen iken timar sahibi olmuştur.⁸⁷ Timara Serim Beğlü köyünün 2.967, Keştenlü'nün⁸⁸ ise 3.650 akçelik hâsılatları gelir olarak bağlanmıştır. Toplam 6.617 akçe olması gerekirken, kâtip “cümleten” kısmında 6.567 olarak vermiştir. Ahmed Bey bir bürümeli, iki cebeli ve bir çadırı seferler için temin etmekle sorumludur. Timarın köyleri ile ilgili derkenarlar vardır. Serim Beğlü için 17-26 Mart 1458 tarihinde tutulan tek derkenarda, köyün, timarın sahibi Ahmed Bey'e mülk olarak verildiği ve eşkincisiz burayı işletebileceği yazılıdır. Defterde “hâric ez-defter” şeklinde kayıtlı olan Keştenlü köyü için ise dört derkenar bulunmaktadır. Bunlardan ilki 6-15 Ocak 1459'da Edirne'de tutulmuş olup, derkenarda köyün Cündiler Subaşı Akbaş Bey'e *be-resm-i çiftlik*⁸⁹ olarak

---

Tahrir Defterlerinin Türleri”, *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 318.

⁸⁶ Hoşhân okuyuşu güzel anlamındadır. Bu anlamından dolayı hoşhânın padişah sarayındaki cemaat-i mutriban görevlilerinden biri olması düşünülebilir. Sarayın mutrib cemaati ilâhi, gazel ve şarkı okuyanlarla, müzik aleti çalanlardan oluşmaktadır. Sarayda XVI. yüzyılda mutrib cemaati içinde ses sanatını icra eden güyendeler veya hânendeler bulunmaktadır. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Zamanında Saraylarda Müsiki Hayatı”, *Belleten*, Cilt XLI, Sayı 161, Ankara 1977, s. 84-85; Nuri Özcan, “Hânende”, *DİA*, Cilt 16, s. 27. Bunlar gibi hoşhân da ses sanatını icra ediyor olmalıdır. Diğer taraftan 1485 tarihli tahrir defterinde Serim Beğlü köyünün 3.974 akçelik hâsılatı “Mehmed Bey mir-i mutrib el-meşhûr be-Alaca Çelebi” adına kayıtlı timara gelir olarak bağlanmıştır. (Bkz. BOA, *TD-20*, s. 47-48) Sultan II. Bayezid devrinde de bu timar köyünün mutrib cemaatinin beyine verilmiş olması, hoşhânın da mutrib cemaatinden olabileceğine dair başka bir ipucu olarak görünmektedir.

⁸⁷ *MC.O.89*, v. 73b.

⁸⁸ Köyün ismi 1485 tahririnde Keştenlü olarak geçmektedir. (Bkz. BOA, *TD-20*, s. 46-47) Diğer taraftan 1530 tahrir defterinde Edirne'ye tâbi vakıf (Hani Hatun Vakfı) köyü olarak Kisigü şeklinde adı geçen köyün, diğer tahrir defterlerindeki isimlerinden birinin de Keştenlü olduğu belirtilmiştir. (Bkz. *370 Numaralı, I*, indeks kısmı s. 106) Keştenlü'nün vakıf köyü olma süreci ise 1485 tahrir defterinden itibaren takip edilebilmektedir. Bu defterde Keştenlü, Pravadi'ye tâbi olup, Ali veled-i Sinan Bey'e timar köyü olarak verilmişken, 14 Ocak 1507 (Ahir-i Şa'bânü'l-mu'azzam 912) tarihli derkenar ile Fatih Sultan Mehmed'in şehzadesi Sultan Mustafa'nın kızı Hani Hatun'a Sultan II. Bayezid tarafından temlik edilmiştir. H. 925/M. 1519 yılında ise köy Hani Hatun tarafından İstanbul'daki muallimhânesine vakfedilmiştir. Bkz. Gökbilgin, *Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, s. 379.

⁸⁹ Çift terimi, iki öküz tarafından sürülebilen ziraat sahalarının ölçüsünü belirtmek üzere kullanılmış olup “çiftlik” kelimesi ile aynı anlamı taşır. Bir toprağı elinde bulunduran çiftçi, işlediği toprağı karşılık kanunnâmelerde “çift resmi, çift hakkı, kulluk akçesi” adlarıyla anılan belirli oranda bir vergiyi vermekle mükelleftir. Bkz. Feridun Emecen, “Çift Resmi”, *DİA*, Cilt

verildiği belirtilmiştir. Bu derkenardan yaklaşık altı ay sonra Şehirköy’de 13-22 Haziran 1459’da kaydedilen ikinci derkenarda köy, Rumeli Beylerbeyi Mahmud Paşa’nın çavuşlarından Filorinyalı Kadıoğlu Hamza Balı’ya verilmiştir; bunun karşılığında kendisi çavuşluk hizmeti yapacaktır. 30 Ekim 1468 tarihli üçüncü derkenarda köy Hamza Balı’dan alınmış; bir başka çavuş Yusuf’a tevcih edilmiştir. Ancak köyün neden alındığına dair bir açıklama yoktur. 6 Şubat 1469 tarihli son derkenarda köy tekrardan Hamza’ya bırakılmıştır.

Defterde beşinci en yüksek gelire sahip timar, padişahın sancaktarı olarak bilinen Mîr-i alem Mehmed Bey’e *ber-vech-i çiftlik*⁹⁰ şeklinde verilir.⁹¹ Timara Donurcalu köyünün 4.866, Sunkurcalu’nun ise 1.674 akçelik hâsılatları tahsis edilmiştir. Ancak defterdeki “cümleten” başlığı altındaki toplam tutmayıp, 6.550 akçe olarak kaydedilmiştir. Mehmed Bey seferlere bir bürümeli ve iki cebeli savaşı ile bir çadır sağlamak zorundadır. Timarla ilgili Edirne’de tutulmuş olan iki derkenar vardır. Tarihsiz birinci derkenarda timarın İsfendiyaroğlu olan Emîr-i alem Mahmud Bey’e geçtiği belirtilmektedir.⁹² 26 Aralık 1459- 4 Ocak 1460 tarihli ikinci derkenarda timar Emîr-i alem olan Murad Bey’e “be-resm-i çiftlik” olarak bırakılmıştır. Ayrıca Murad Bey’e derkenarın tutulduğu tarihte, padişahın hocası Seydi Ahmed Çelebi üzerine kayıtlı timarın dahi tevcih edildiği anlaşılmaktadır.⁹³

8, s. 309. Çift resmi hâsılatının kime ait olduğu arazinin tasarruf ve tahsis şekline bağlıdır. Mülk arazi ise hâsılatı malikâne sahibi alır. Vakıf arazisi ise vakfın şartına bağlıdır. Serbest timarlara bağlı arazilerde çift resmi timar sahibine aittir. Serbest olmayanlarda ise bazı bölgelerde çift resmini timar sahibi alırken, bazı yerlerde de bir kısmını beylerbeyi, sancak beyi (Bkz. Barkan, “Timar”, s. 311) veya subaşı alır. Bkz. Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *AÜDTCF Dergisi*, Cilt 5, Ankara 1947, s. 498-499. İncelediğimiz 1456 tarihli defterde geçen “be-resm-i çiftlik” ibaresi ise, serbest olmayan timarlara bağlanmış köylerde veya mezraalardaki reayadan alınacak çift resminin de timar sahibine bırakıldığını ifade etmektedir.

⁹⁰ XIV ve XV. yüzyıllarda padişahlar köyleri veya çiftlikleri nüfuzlu kişilere büyük timarlar şeklinde verebiliyorlardı. Böylece uygulamayla birlikte bu yerler padişah tarafından verilmiş şahsî bir mülkü ifade etmeye başladı. Bu tür timarlar mülk timar olarak çiftlik ismiyle “ber-vech-i çiftlik” şeklinde ifade ediliyordu. Bkz. Halil İnalçık, “Çiftlik”, *DİA*, Cilt 8, s. 314.

⁹¹ *MC.0.89*, v. 76a.

⁹² *MC.0.89*, v. 76a; İsfendiyaroğlu Mahmud Bey’in 1457 yılının Eylül ayında Ulufecibaşı olduğu, padişahın hocası Seydi Ahmed Çelebi’ye tahsis edilmiş timarın derkenar kayıtlarından anlaşılmaktadır. “Şimdiki halde bu timâr ulufeci başı İsfendiyaroğlu Mahmud Çelebi’ye be-resm-i çiftlik verildi. Fi Evâil-i Zi’l-ka’de sene 861 der Edirne” Bkz. *MC.0.89*, v. 75b.

⁹³ *MC.0.89*, v. 75b.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

Saray görevlisi kapıcıbaşı Hasan Çelebi'ye verilen timar⁹⁴ defterde en yüksek altıncı gelire sahiptir. Pravadi'ye tâbi Davud Beylü, Ilıcalu ve Dudullu köylerinin toplamda 6.279 akçelik hâsılatları timara gelir olarak bağlanmıştır. Ancak Hasan Çelebi'nin buradaki timarına ek olarak Keşan'da da 6.500 akçelik bir timarı daha olduğu not düşülmüştür. Böylece timarın toplam gelirinin 12.779 olması gerekirken yekûn kısmında 12.789 akçe kaydedilmiştir. Pravadi ve Keşan timarlarının toplamı için Hasan Çelebi'nin yükümlülükleri defterde bir bürümeli, dört cebeli ve bir çadır şeklinde belirlenmiştir. Keşan'daki timar kaydına⁹⁵ göre Hasan Çelebi'nin elinde padişahın beratı bulunmakta olup, buradaki timarına Mavri köyünün (Keşanköy) 6.500 akçelik hâsılatı bağlanmıştır. Ayrıca bu kayıta yükümlülükler de yazılmış olup, bir bürümeli, iki cebeli ve bir çadır şeklindedir. Fakat Keşan kaydı defterde önce, Pravadi ise sonra tutulmuştur. Bundan dolayı Pravadi kaydındaki yükümlüklerin sayısı toplamı yansıtmaktadır. Böylece ortaya çıkan durumda Pravadi'deki timara karşılık Hasan Çelebi'nin iki cebeli daha çıkarması uygun görülmüş ve cebeli sayısı dörde yükselmiş, diğer yükümlülükler aynı kalmıştır. Her iki timar kaydında da aynı içerikli birer derkenar bulunmaktadır. Ancak Pravadi timarında derkenarın tarihi olmamasına rağmen, Keşan timarında 18-26 Nisan 1465 tarihi bulunmaktadır. Derkenarlardan anlaşıldığına göre her iki timar da Şeref Ağa'nın kardeşi Mahmud'a verilmiştir.

İki timarın gelirleri ile ilgili dikkat çekici bir durum bulunmaktadır. Pravadi'de olan timarın geliri, üç köyün hâsılatından toplamda 6.279 akçe iken, Keşan'daki Mavri köyünün hâsılatı 6.500 akçedir. Mavri'nin Hıristiyan nüfusunun (34 çift, 13 bennâk) Müslüman nüfusundan (4 çift, 2 bennâk) fazla olması, hâsılatının da yüksek olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan Pravadi'deki üç köyde gayrimüslim nüfus bulunmaması hâsılatlarının düşük kalmasına sebep olmuştur.

Yedinci en yüksek gelire sahip olan timar,⁹⁶ 1456 tahririnde Edirne Kadısı'na⁹⁷ tahsis edilmiştir. 5.673 akçelik gelir, Pravadi'nin Yünlüce, Pişirevli ve Döldöken ile Kızılağaç Nahiyesi'ne bağlı İnceklü adındaki dört köyün hâsılatlarından sağlanmaktadır. Timar sahibinin herhangi bir

⁹⁴ MC.0.89, v. 78b-79a.

⁹⁵ MC.0.89, v. 62a.

⁹⁶ MC.0.89, v. 77a-77b.

⁹⁷ Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde kadılara geçimlerini sağlamak amacıyla timar tahsis edilmekteydi. Bkz. Ömer Lütfü Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler-I*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 850.

yükümlülüğü deftere kaydedilmemiştir. Ayrıca timarla ilgili olarak hiçbir derkenar kaydı bulunmamaktadır. Bu timara bağlı olan dört köy, 1485 tahririnde bir bütün olarak Aşçı Bahadır'a timar olarak tevcih edilmiş olup, toplam gelir 7.672 akçedir. Ancak Kızılağaç Nahiyesi'ne bağlı olan İnceklü karyesinin 1485 tahririnde Pravadi'ye tâbi olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁸

1456 tahririnde Kadıasker⁹⁹ Efendi adına tahsis edilmiş olan timarın¹⁰⁰ ise geliri 5.594 akçedir. Timarın gelirinin Yeniceköy ve Nusretli köylerinin hâsılatlarından sağlandığı anlaşılmaktadır. Kadıasker Efendi gelir karşılığında bir bürümeli, iki cebeli ve bir çadır temin etmektedir. Timarla ilgili olarak hiçbir derkenar tutulmamıştır.

1485 tahririnde Kızılağaç Nahiyesi'ne tabi olan Yeniceköy ve Nusretli köyleri "Kadıasker İbrahim Çelebi bin Halil Paşa" adına timar olarak tevcih edilmiştir. İki köyün nüfusu toplamda 67 hâne ve 4 mücerred, hâsılatları ise 10.827 akçedir.¹⁰¹ Dönemin kadı askeri olan İbrahim Çelebi, Çandarlı Halil Paşa'nın oğludur. Aynı defterde Sultan II. Bayezid tarafından kendisine, Pravadi'ye bağlı Saru Danişmend köyü mülk olarak bırakılmıştır.¹⁰²

1456 yılında kilercibaşı olan Hayreddin Bey'e verilen timarın¹⁰³ geliri Büyük Saruhanlı ve Geredelü köylerinin hâsılatlarından olmak üzere 4.423 akçedir. Dokuzuncu en yüksek gelire sahip olan timara karşılık bir bürümeli, bir cebeli, bir oğlan ve bir tenktür sağlamakla sorumlu olan kilercibaşı, padişah beratına sahiptir. Timara dair üç derkenar kaydı bulunmaktadır. Edirne'de 12-21 Temmuz 1459'da tutulan derkenarda, timarın Üstâd¹⁰⁴ Ahmed'den mahlûl kalması¹⁰⁵ üzerine Dilsöz adlı kişiye verildiği

⁹⁸ BOA, TD-20, s. 29-32.

⁹⁹ Fatih Sultan Mehmed devrinin son yılında (1481) veziriazam Karamanî Mehmed Paşa'nın arzıyla kadıaskerlik makamı Rumeli ve Anadolu olarak ikiye ayrılmıştır. Bkz. Mehmet İpşirli, "Kazasker", *DİA*, Cilt 25, s. 141. İncelediğimiz defter 1456 tarihli olduğu için buradaki kayıt devletin tek kadıaskerini belirtmektedir.

¹⁰⁰ MC.0.89, v. 79b.

¹⁰¹ BOA, TD-20, s. 114-115.

¹⁰² BOA, TD-20, s. 75.

¹⁰³ MC.0.89, v. 75a.

¹⁰⁴ Saray mutfağı görevlileri aşçı ustalarından ve aşçı sınıflarından oluşmaktadır. Üstâdân-ı matbah-ı hâs birinci kısım, hülefâ-i matbah-ı hâs ikinci kısım, üstâdân-ı matbah-ı ağayan ise üçüncü kısım. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s. 458. Padişahın mutfağının ustalarının kısmı ise "üstâdân-ı matbah-ı hâs"dır. Bundan dolayı derkenarlarda adı geçen üstâdlar bu kısımdan olmalıdır.

¹⁰⁵ Bu timâr Üstâd Ahmed tahvilinden Dilsöz'e verildi. Bkz. MC.0.89, v. 75a. Sözlükte değiştirmek anlamına gelen "Tahvil", Osmanlı merkez teşkilatında "mahlûl" adı verilen boş

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADİ NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

belirtilmektedir. Yaklaşık altı sene sonra 1-10 Kasım 1465'te tutulan ikinci derkenarda timar tekrar el değiştirmiş; Üstâd Sinan'dan mahlûl kalması üzerine Haydar Bey adlı kişiye “be-resm-i çiftlik” şeklinde bırakılmıştır. Ancak 16-25 Mayıs 1467'de Manastır'da tutulan son derkenardaki bilgilere göre, timar Hamza Bey adlı kişiye “be-resm-i çiftlik” olarak verilmiştir. Yükümlülüklerini yerine getirmediklerinden veya daha farklı bir sebepten dolayı Haydar Bey'den timar alınmış ve Hamza Bey'e tevcih edilmiş olabilir. Fakat derkenarda sebep belirtilmemiştir.

Eşekçi, Eflak Şahini, Habiller ve Mehter Ali köylerinin hâsılatlarının bağlı olduğu timar 1456 tahririnde İshak Bey üzerine kayıtlıdır. Timarı “be-resm-i çiftlik” olarak aldığına dair padişah beratı da bulunan İshak Bey'in geliri 4.228 akçe olup, her birinden birer adet olmak üzere bürümeli, cebeli, oğlan ve tenktür yükümlülüğü bulunmaktadır. Timarla ilgili üç adet derkenar tutulmuştur. 26 Ekim-4 Kasım 1461'de İstanbul'da kaydedilen ilk derkenarda timar Paşa Sultan çavuşlarından olduğunu anladığımız Çavuş Mehmed'e verilmiştir. Ancak 19-28 Ocak 1465'te timar müşterek duruma getirilip, nöbetleşe işletilmek kaydıyla Hacı Murad'ın oğulları Musa, İsa ve Bayezid'e bırakılmıştır. Bir seneden biraz fazla bir süre sonra 17-26 Nisan 1466 tarihli son derkenarda timarın, ulufeci başı Davud Bey'e “be-resm-i çiftlik” şeklinde geçtiği görülmektedir.

Kapıcıbaşı Sinan Bey¹⁰⁶ adına kayıtlı timarın¹⁰⁷ geliri olan 3.720 akçe, Kara Yusuf köyünün hâsılatından sağlanmaktadır. Sinan Bey'in yükümlülükleri de bürümeli, cebeli ve tenktür olarak yazılmıştır. Timarla ilgili olarak beş adet derkenar vardır. 27 Mart- 5 Nisan 1457'de Edirne'de tutulan ilk derkenarda Kara Yusuf köyünün, Edirneli reis Hızır'a, Karinova'da bulunan ve elinden alınan timar köyü Turhaylu karşılığında, “be-resm-i bedel” tevcih edildiği belirtilmiştir. 8-16 Mart 1458'de Edirne'de kaydedilmiş ikinci derkenarda köy, Hızır'dan alınıp padişahın hocası Mevlânâ Hayreddin'e “be-resm-i çiftlik” şeklinde verilmiştir. 2-11 Ağustos 1458'de Yelliyurt mevkiinde tutulan üçüncü derkenarda köy, Simavna subaşı Ali Bey'in torunu olan Hızır'a “be-resm-i zamîme” olarak bırakılmıştır. Aynı derkenarda Hızır'ın kardeşi İlyas'ın da timara müşterek yazıldığı ve nöbetleşe işletecekleri kararlaştırmışlardır. Hızır bu köyün gelirini zamîme şeklinde alırken muhtemelen Mahmud Paşa'nın Mora'da

---

timar ve zeâmetlerin el değiştirmesinde gerekli olan tahvil hükmünü hazırlayan şubenin de adıdır. Bkz. Recep Ahışalı, “Tahvil”, *DİA*, Cilt 39, s. 440.

¹⁰⁶ Sinan Bey Kapucubaşı Hullide Mülkühû. Bkz. *MC.0.89*, v. 75a.

¹⁰⁷ *MC.0.89*, v. 75a.

gerçekleştirdiği fetihler (1458) esnasında yararlılık göstermiş ve böylece hak kazanmış olabilir. Ancak çok geçmeden 28 Aralık 1458- 5 Ocak 1459 tarihi içerisinde tutulan dördüncü derkenarda köy tekrardan padişahın hocası Mevlânâ Hayreddin'e bırakılmış; yaklaşık bir buçuk sene sonra 10-19 Haziran 1461 tarihli beşinci derkenarda padişahın emriyle hocasına mülklüğe verilmiştir. 1485 yılında II. Bayezid devrinde Kara Yusuf köyünün 118.333 akçelik hâsılatı İmâret-i Mevlânâ Hayreddin Hâce Vakfı'nın geliri olmuştur.¹⁰⁸ Anlaşılan Hoca Hayreddin mülklüğe verilen köy hâsılatını imaret vakfına bağlamıştır.

Elinde beratı olan Pravadi Çeribaşısı¹⁰⁹ Devlethan veled-i Musa'ya sadece Işıklı köyünün hâsılatı olan 3.057 akçelik bir timar¹¹⁰ 1456 tahririnde bağlanmıştır. Gelire karşılık çeribaşı kendi bürümeli olarak sefere katılacak, bir cebeli çıkaracak ve bir de tenktür götürecektir. Timarla ilgili tarihsiz bir derkenarda çeribaşının başka bir timarı daha bulunduğu “*üst yanındağı*” (yanındaki) *timâr dahi mezkûrundur*” ifadesiyle belirtilmiştir. Üst yanında dediği ise defterdeki aynı varakta Devlethan'ın kaydından önce tutulan ve geliri Okçulu köyünün 809 akçelik hâsılatı olan Kalkancıbaşı İlyas Bey'in timarıdır. Bu timarla ilgili beş derkenar bulunmaktadır. Dördüncü derkenarda timar Yusuf'un oğlu İsmail adındaki sipahiye geçmekle birlikte, kendisinin yerine bir eşkinici timarı işletecektir. Ancak 13 Mayıs 1468 tarihli beşinci derkenarda eşkinici ile ilgili “*Anadolu seferine gelmediğı için Pravadi ser 'askeri Devlethan'a zamm oldu. Fî Evâsıt-ı Şevvâl sene 872 der Gelemiş tâbi '-i Konya*” açıklaması vardır.¹¹¹ Bu derkenar bize Devlethan'ın timarındaki tarihsiz derkenarı doğruladığı gibi, tarihini de vermektedir. Anlaşılabacağı üzere Pravadi seraskeri olan Devlethan Mayıs 1468'te timar gelirine zam almıştır.

1485 tahririnde Kızılağaç ve Pravadi nahiyelerinin seraskeri olan Yusuf'a, Kızılağaç'a tabi Işıklı ve Okçulu köylerinin 8.671 akçelik hâsılatı timar olarak bırakılmıştır.¹¹² Anlaşılan 1468'den itibaren Pravadi seraskerleri

¹⁰⁸ BOA, TD-20, s. 51-53.

¹⁰⁹ Osmanlı Devleti'nde timarlı sipahilerin en büyük kumandanı beylerbeyi olup, sancak beyi, alay beyi ve en son olarak da çeribaşı/serasker gelmektedir. Çeribaşılar sancağın bir nahiyelik/kazalık bölgesinin amiridirler. Barış zamanında bulunduğu nahiyenin güvenliğinden sorumlu olan çeribaşılar, sefer zamanında emrindeki timarlı sipahileri ve cebelileri organize bir şekilde istenilen noktaya götürmekle sorumludurlar. Çeribaşılar çoğu zaman timar ve bazen de zeâmet tasarruf ederlerdi. Bkz. Abdülkadir Özcan, “Çeribaşı”, *DİA*, Cilt 8, s. 270-272.

¹¹⁰ MC.0.89, v. 78a.

¹¹¹ MC.0.89, v. 78a.

¹¹² BOA, TD-20, s. 116-117.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

iki köyün hâsılatını almaya başlamışlar, 1485'te dahi bu durum aynen devam etmiştir.

1456 tahririnde padişahın bir başka hocası olan Seydi Ahmed Çelebi'ye, Yaycılı ve Emre Can köylerinin hâsılatlarından 2.979 akçe gelirli bir timar¹¹³ tevcih edilmiştir. Padişahın beratı olan hoca, timarı “ber-vech-i çiftlik” şeklinde almıştır. Gelirine karşılık bürümeli, cebeli ve tenktür çıkarmak zorundadır. Timara ait iki derkenar vardır. 20-29 Eylül 1457'de Edirne'de tutulmuş ilk derkenarda timarın ulufecibaşı İsfendiyaroğlu Mahmud Çelebi'ye “be-resm-i çiftlik” verildiği belirtilmektedir. 26 Aralık 1459- 4 Ocak 1460 tarihli derkenarda timar Emîr-i alem olan Murad Bey'e verilmiştir. Ancak Murad Bey bu timar ile birlikte, defterin kaydedildiği 1456'da padişahın Emîr-i alemi olan Mehmed Bey üzerine kayıtlı timarın¹¹⁴ karyelerinden Donurulcalu'yu da üzerine almıştır.

Musa Beğlü köyünün hâsılatı olan 2.971 akçe 1456 tahririnde Rakkas¹¹⁵ Hüseyin Bey'e timar olarak bağlanmıştır.¹¹⁶ Gelire karşılık bürümeli, cebeli ve tenktür çıkarma yükümlülüğü bulunmaktadır. Timarla ilgili iki derkenar vardır. 27 Kasım-6 Aralık 1459 tarihli derkenarda timar İsfendiyaroğlu Mahmud Çelebi'ye “be-resm-i çiftlik” şeklinde verilmiş; yaklaşık üç sene sonra 25 Kasım 1462'de tutulan derkenarda Âşık Çavuş adlı kişiye bırakılmıştır.¹¹⁷ Ancak Âşık Çavuş'a bu timar ile birlikte Üsküdar Nahiyesi'nden de bir timar tevcih edilmiştir. Halil (Kutalmış) köyünün 1.313 akçelik hâsılatından geliri olan bu timar, 1456'da ilk önce Çaşnigir Mehmed Bey'e; 3-11 Şubat 1461 tarihli derkenar kaydından önce Çaşnigir ölünce saray hekimi Mehmed Şîrvânî'ye;¹¹⁸ ve en sonunda 25 Kasım 1462 tarihli derkenarda Âşık Çavuş'a bağlanmıştır.¹¹⁹

¹¹³ MC.0.89, v. 75b.

¹¹⁴ MC.0.89, v. 76a

¹¹⁵ Sahnede dans eden rakkasların, Osmanlı sarayında da padişahların musikî ile ilgilenen ve “cemaat-i mutriban” olarak bilinen görevlileri içinde buldukları görülmektedir. Bkz. Uzunçarşılı, “Osmanlı Zamanında Saraylarda Mûsikî Hayâtı”, s. 84-86; Metin And, *100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1970, s. 38.

¹¹⁶ MC.0.89, v. 74b.

¹¹⁷ Bu mezkûr Hüseyin timârıyla aşağı Üsküdar Nâhiyeti'nde Hekim Mehmed Şîrvânî timâr çiftliği ile elinden giden timârı bedeli Âşık Çavuş'a verildi. Tarih fi sâni-i Rebî'ü'l-evvel sene 867 der İstanbul. Bkz. MC.0.89, v. 74b.

¹¹⁸ Müntakil gerde şüd bâ-Şîrvânî Mehmed Hekim be-resm-i çiftlik. Evâhir-i Rebî'ü'l-ahir sene 865 der İstanbul. Bkz. MC.0.89, v. 101a.

¹¹⁹ Bu timar yukarı Pravadi Nahiyesi'nde Rakkas Hüseyin timârıyla elinden giden timar bedeli Âşık Çavuşa verildi. Tarih fi sâni-i Rebî'ü'l-evvel sene 867 der İstanbul. Bkz. MC.0.89, v. 101a.

1485 tahririnde nüfusu 24 hâne, 11 mücerred ve hâsılatı 4.417 akçe olan Musa Beğlü timar köyü statüsünden çıkarılıp, 1459'un sonundan 1462'nin sonuna kadar burayı timar olarak işleten İsfendiyar oğlu Mahmud Çelebi'ye Sultan II. Bayezid tarafından mülk olarak tahsis edilmiştir.¹²⁰

1456 tarihli defterde Yakalu Derzi adına kaydedilen¹²¹ ve Temürcülü ile Arıflü köylerinin toplam 2.840 akçelik hâsılatı gelir olarak bağlanan timar kaydının yanındaki “şimdiki hâlde Kara Osman oğlu Yusuf'a verilmiş” ibaresinden anlaşıldığına göre timar, elinde beratı olan Yusuf'a bırakılmıştır. Kendisi bürümelî olarak sefere gidecek Yusuf, yanında bir oğlan ve tenktür de götürecektir. Bununla birlikte timar 28 Şubat 1468 tarihli derkenarda el değiştirmiş, Ali ve kardeşi Turgud'a müşterek verilmiştir.

Padişah beratına sahip Çaşnigir Mahmud Bey'e 1456 tahririnde “ber-vech-i çiftlik” olarak verilen timarın¹²² geliri Buğucak Yahşi köyünün hâsılatından sağlanan 2.779 akçedir. Timarın, kaydın tutulmasından hemen sonra Yeniçeri Yazıcısı¹²³ Karagöz Bey'e bırakıldığı¹²⁴ anlaşılmaktadır. Timar gelirine karşılık cebeli ve oğlan çıkarılması zorunludur. 8 Ekim 1462 tarihli ilk derkenarda timarın Yeniçeri Yazıcısı Muslihiddin'e tevcih edildiği; 15-24 Ocak 1469'daki derkenarda ise bir başka yeniçeri yazıcısı Hacı Kasım'ın üstünde olduğu ifade edilmektedir.

1456 tahririnde Aşçıbaşı Mehmed Bey'e kaydedilen timarın¹²⁵ geliri Saru Demürcülü köyünün ve Yörük Umur mezraasının hâsılatlarından elde edilen 2.605 akçedir. Aşçıbaşı padişah beratına sahip olup, timarı “ber-vech-i çiftlik” şeklinde işletmekte ve karşılığında bir cebeliyi ve bir oğlanı sefer için hazır etmektedir. Bu timar hiçbir şekilde el değiştirmemiştir.

1485 tahririnde Saru Demürcülü köyü padişahın aşçıbaşı Yusuf veled-i Papas'ın timarına bağlanmıştır.¹²⁶ Timarın geliri 4.959 akçedir. Ancak

¹²⁰ Mülk-i Mahmud Bey bin İbrahim Bey bin İsfendiyar. Bkz. BOA, TD-20, s. 73-74.

¹²¹ MC.0.89, v. 78b.

¹²² MC.0.89, v. 77b.

¹²³ Yeniçeri yazıcısı, yeniçeri kâtibi veya yeniçeri efendisi olarak da adlandırılmaktadır. Acemi ve Yeniçeri ocaklarının maaş ve esâme kayıtlarının tutulduğu kalemin âmiri ve Ağa Divanı'nın üyesidir. Bkz. Kemal Beydilli, “Yeniçeri”, *DİA*, Cilt 43, s. 457.

¹²⁴ Sonra Yeniçeri Yazıcısı Karagöz Bey'e sadaka olundu. Bkz. MC.0.89, v. 77b.

¹²⁵ MC.0.89, v. 74a.

¹²⁶ Yusuf veled-i Papas (Ser-tabbâh-ı Padişâh), Bkz. BOA, TD-20, s. 48-49.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

burada Yörük Umur mezraası ile ilgili bilgi yoktur. 1456 tarihinde Saru Demürcülü köyünün sınırında¹²⁷ olduğunu bildiğimiz bu mezraanın daha sonraki süreçte köye dâhil olduğu düşünülebilir.

1456 defterinde Kara Yusuf Şeyh Ahmed adına verilen timarın geliri 2.457 akçedir. Adı belirtilmemiş bir köyün ve Hacı Danişmend mezraasının hâsılatlarından bu gelir sağlanmaktadır. Timar sahibi cebeli ve oğlan çıkarmak zorundadır. Şeyh Ahmed, Sultan II. Murad'ın verdiği padişah beratına sahip olup, "ber-vech-i çiftlik" olarak timarı almıştır. Timar kaydında, Şeyh Ahmed'in önceden bölükbaşı olduğu "bölükbaşymış" ifadesiyle açıklanmıştır. Bölüğün ne olduğuna dair bilgi verilmemiştir. Bununla birlikte, adı belirtilmemiş köyün raiyyet kısmında "Bölük-i Karaca Eymirhan" başlığı altında çift ve Tatar çifti vardır. XVI. yüzyılda Emîrhan Yörüklerinin Osmanlı sınırları dâhilinde olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁸ Ayrıca Hacı Danişmend mezraası raiyyetinin tamamı Yörük çiftlerden oluşmaktadır. Bundan dolayı Şeyh Ahmed'in Yörük bölükbaşısı olması muhtemeldir. Diğer taraftan timarla ilgili olarak hiçbir derkenar kaydı yoktur.

Bir başka timar¹²⁹ sahibi padişahın beratı olan Evrenos veled-i Yaycı Mahmud'dur. Timarın geliri 1.975 akçe olup Süleyman Fakih köyünün hâsılatından elde edilmektedir. Evrenos seferlere kendisi cebeli olarak katılacak ve bir de oğlan götürecektir. Timarla ilgili üç adet derkenar bulunmaktadır. Birinci derkenar Edirne'de Nisan-Mayıs 1456 tarihinde tutulmuş olup, bundan hemen önce Evrenos'un öldüğü isminin üzerine çekilen "mürde" ifadesinden anlaşılmaktadır. Timar onun ölümüyle oğulları İbrahim ve Sir Ali'ye bırakılmıştır. Ancak Ali henüz küçük olduğu için onun yerine İbrahim her yıl timarı işletecektir. 31 Ekim 1463'te Yenişehir'de tutulan ikinci derkenarda iki kardeşin sefere¹³⁰ katılmadıkları belirtilmiştir. Bundan dolayı da Dursun oğlu Kara'nın "yarar yoldaş" olduğu için bu timara

¹²⁷ Mezraa-i Yörük Umur An-sınur-ı O. Bkz. *MC.0.89*, v. 74a.

¹²⁸ A. Latif Armağan, "XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'ndaki Konar-Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 29, Sayı 30, Ankara 1998, s. 26.

¹²⁹ *MC.0.89*, v. 73a.

¹³⁰ Hangi sefere katılmadıkları belirtilmemiştir. Ancak incelediğimiz defterde İpsala Kazası'ndaki sipahi Muhammedî üzerinde bulunan timara dair 21 Ekim 1463'te Yenişehir'de tutulan derkenarda, timarın üçüncü sahibi olan diğer Muhammedî'nin Bosna seferine katılmadığı anlaşılmaktadır. Bkz. *MC.0.89*, v. 54a. İncelediğimiz bu derkenardaki tarih ve sefer bilgisi, iki kardeşin Bosna seferine katılmadıklarını göstermektedir.

onlarla bir ortak olduğu ve onlar *yarayınca*¹³¹ kadar Kara'nın timarı işleteceği yazılmıştır. Beş yıl sonra 21-30 Ağustos 1468'de İstanbul'da kaydedilen üçüncü derkenarda Kara'nın vefat ettiği görülmektedir. Timar bu tarihten itibaren çeribaşı Muhammedî oğlu İskender'e verilmiş, ancak o da *yarayınca* kadar yerine Yusuf adında birinin timarı işletmesi kararlaştırılmıştır.

1485 tahririnde 2.034 akçe hâsılatı olan Süleyman Fakih köyü “be-resm-i çiftlik” şeklinde Karaca Paşa'nın oğlu İskender Bey'e timar olarak verilmiş olup, bu gelir karşılığında kendisi bir eşkinici çıkarmak zorundadır.¹³²

1456'da Rumeli Beylerbeyi olan Karaca Paşa'nın çavuşlarının ağası Hacı Çavuş'a, Pravadi'ye tâbi Karaca Resul (Rusul) köyünün hâsılatı olan 1.916 akçe, timar geliri olarak bağlanmıştı.¹³³ Ancak defterde Hacı Çavuş'a gelir getiren başka timarlar da kaydedilmiş ve timar geliri “cümleten” başlığı altında 5.742 akçe olmuştur. Fakat rakamlarda tutarsızlık bulunmaktadır. Kırkkilise tarafında bulunan timar için gelir 1.858, Pınarhisarı'nda bulunan için ise 2.271 akçedir. İkisinin toplamı 4.129 akçe olmakla birlikte defterde 3.926 akçe yazılmıştır. Bunlara Karaca Resul köyünden gelen hâsılatı eklediğimizde gelir 6.045 akçeye ulaşmaktadır. Fakat cümleten kısmında toplam 5.742 akçe olduğundan arada 303 akçelik bir fark oluşmaktadır. Oluşan bu fark ile ilgili bir açıklama da yoktur. Diğer taraftan defterde bütün timarların geliri için yükümlülükler verilmiştir. Beratı olan Hacı Çavuş, kendi bürümeli olarak sefere katılacağı gibi, iki cebeli ile bir çadırı da temin etmek zorundadır. Pravadi'deki timar için üç adet derkenar tutulmuştur. 15-24 Ocak 1460 tarihli ilk derkenarda Karaca Resul köyü, Hacı Çavuş'a “be-resm-i çiftlik” bırakılmıştır. Ancak kendisinin âdet olduğu üzere eşkinici eştireceği de belirtilmiştir. Ayrıca ilk derkenarda Hacı Çavuş'un öldüğünü belirtmek için adının üstüne “mürde” ifadesi çekilmiştir. Ölüm tarihinin ise 27 Şubat 1465 tarihli ikinci derkenardan önce olduğu anlaşılmaktadır. İkinci derkenardaki açıklamalara göre Karaca Resul ve Kırkkilise Nahiyesi'ndeki Kocacı köyleri hürmetli Sinan'a verilmiştir. Üçüncü derkenar ise “*Yalunuz bu köy gerü mezkûr Sinan'a verildi. Bunun için yılda bir cebeli kendüyle*

¹³¹ Yarayınca ifadesiyle timar sahibinin sefere gidebilecek ve hizmet verebilecek yaşta ve sağlıklı olması açıklanmaktadır. Babalarının timarlarından kendilerine timar tevcih edilmiş olan erkek çocuklar, 10 yaşına gelinceye kadar yerlerine bir cebeli gönderebilirler, ancak bu yaştan sonra bizzat sefere katılmaları zorunludur. Bu yaş sınırı seferlerin uzak yerlerde yapılması neticesinde 16 olmuştur. Bkz. Barkan, “Timar”, s. 317.

¹³² Bkz. BOA, TD-20, s. 41-42.

¹³³ MC.0.89, v.76a.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADİ NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

eşdire amma mezkûrun Filibe'de gayri timâr vardır deyü Bergos Gölü'nden... şeklinde defterde eksik ve tarihsiz kaydedilmiştir. Bu derkenardan anlaşılacağı üzere Sinan, Karaca Resul köyünü tekrar geri almıştır. Filibe'de bir başka timarı daha olduğu için Sinan'dan Kocacılı köyü alınmış ve derkenarın eksik kısmında da bu bilgi yazılmış olabilir.

1456 tahririnde Seydi Bey bölüğünde¹³⁴ günlük 35 akçeyle ulufeli olan Hacı Mehmed İnallu adlı görevliye bir timar¹³⁵ tevcih olunmuştur. Beratı olan Hacı Mehmed'in timarına Çobanviran (Tatarlar Köy) köyünün tüm hâsılatı, Fikeli Nahiyesi'ne tâbi Köse Kulfallu¹³⁶ köyünün bir kısım hâsılatı¹³⁷ gelir olarak bağlanmıştır. Toplamda timarın geliri ise 1.905 akçedir. Hacı Mehmed gelire karşılık cebeli ve oğlan çıkarmak zorundadır. Timarla ilgili olarak tutulan iki tarihsiz derkenarın ilkinde timarın İstanbul'da bulunan Yayca oğlu Muhammed ile onun oğlu Yunus'a verildiği ve beratlarının da görüldüğü kaydedilmiştir. İkinci derkenarda sonraki süreçte timarın Hacı Mehmed İnallu'nun oğluna "sadaka" olduğu belirtilmiştir.

1.661 akçe geliri olan bir başka timar ise beratı olan Mustafa veled-i Sunkur adına 1456 defterine kaydedilmiştir.¹³⁸ Sadece Nureddin (İt Anası)¹³⁹ köyünün hâsılatından sağlanan gelire karşılık Mustafa, kendisi cebeli olarak seferlere katılacaktır. Timarla ilgili derkenar kaydı bulunmamaktadır.

Müşterek olarak Hoca İbrahim'in oğlu Kasım Katib ile Toşu'nun oğlu Yusuf'a 1456 tahririnde tevcih edilen timarın¹⁴⁰ 1.582 akçelik geliri, Koca Uruzlu ve Yağcı köylerinin hâsılatlarından karşılanmaktadır. İki timar sahibinin elinde beratları olup, timarı müşterek işletip bir cebeli çıkaracaklardır. Timarla ilgili iki adet derkenar bulunmaktadır. 1-10 Mayıs 1462'de Niğbolu'da tutulan ilk derkenarda Kasım'ın hissesi Yusuf'a verilince, timarın tamamı ona geçmiştir. Diğer taraftan ilk derkenarda

¹³⁴ Timar kaydında Seydi Bey bölüğü hakkında bilgi bulunmamaktadır.

¹³⁵ *MC.0.89*, v.74a.

¹³⁶ Köse Kulfallu köyünün Çobanviran'ın sınırında olduğu defterdeki "Ez-Karye-i Köse Kulfallu an-sınır-ı O" ifadesinden anlaşılmaktadır. Bkz. *MC.0.89*, v.74a.

¹³⁷ Köse Kulfallu köyünün diğer kısmından gelir elde eden timar ise Fikeli Nahiyesi'ndeki "Timâr-ı Mehmed veled-i Kulfallı Köse, Karye-i Köse Kulfallu" şeklinde kayıt altına alınmıştır. Ancak köyden elde edilen hâsılat ayrı yazılmamıştır. Bkz. *MC.0.89*, v. 107b. Bu timara köyden bağlanan hane sayısı Pravadi'dekinden daha fazladır.

¹³⁸ *MC.0.89*, v. 79a.

¹³⁹ 1485 tahririnde At Anası şeklinde yazılmıştır. Bkz. BOA, *TD-20*, s. 49; 1530 tarihli defterde de At Anası olarak geçmektedir. Bkz. *370 Numaralı, I*, s. 58.

¹⁴⁰ *MC.0.89*, v. 80a.

Yusuf'un üstüne "mürde" ifadesi çekilmiştir. Böylece 24 Eylül 1464 tarihli ikinci derkenar tutulmadan önce Yusuf'un öldüğü anlaşılmaktadır. İkinci derkenarda timar Yusuf'un oğulları Barak ve İsa'ya müşterek verilmiş, ancak İsa yarayıcaya kadar Barak'ın timarı tek başına işleteceği yazılmıştır.

1456 defterinde Karaca Dobru (Hamza Bey) köyünün 1.468 akçelik hâsılatı, Hızır veled-i Süle timarına¹⁴¹ gelir olarak bağlanmıştır. Hızır sadece kendisi cebeli olarak sefere katılacaktır. 30 Eylül-9 Ekim 1458'de kaydedilen birinci derkenara göre sefere katılmadığı için Hızır'dan timar alınıp Kethüda Timurtaş oğlu İlyas'a bırakılmıştır. Derkenara göre İlyas seferlere kendisi katılmayacak ancak bir eşkinci çıkaracaktır. Yaklaşık üç yıl sonra 6-15 Ekim 1461'de tutulan ikinci derkenarda, İlyas'ın başka bir yerde timarı olduğundan bu timar oğlu Seydi'ye verilmiş, o da yarayıcaya kadar eşkincinin timarı işleteceği belirtilmiştir.

1485 tahririnde Kızılağaç Nahiyesi'ne tâbi olan Karaca Dobru köyü Timurtaş oğlu İlyas'ın diğer oğlu Özhan'a bırakılmıştır. Ancak kendisi yarayıcaya kadar eşkinci timarı işletecektir. Nüfusu 9 hâne, 2 mücerred olan köyün hâsılatı 1.057 akçedir.¹⁴² Ekim 1461 tarihinde timarı alan Seydi, 1485 yılına kadar geçen süre içerisinde başka bir timar almış ya da sefer esnasında ölmüş de olabilir. Böylece boş kalan timar kardeşi Özhan'a hukukî olarak geçmiştir.

1456 tarihli defterde Garip Yiğitlerin¹⁴³ subaşı olan Karakoyunlu Hacı Bey'e "be-resm-i çiftlik" verilen timarın 1.364 akçelik geliri, İsmaileng köyünün hâsılatından sağlanmaktadır. Beratı olan Hacı Bey sadece bir cebeli çıkarmakla yükümlü tutulmuştur. 5-14 Kasım 1470 tarihli tek derkenarda timarın kapıcı İsa oğlu Ali'ye verildiği anlaşılmaktadır.

Beğlik Doğancısı olan Yusuf veled-i Yundlu'ya verilen timarın¹⁴⁴ geliri 1.002 akçedir. Timara sadece Yundlu köyü bağlıdır. Doğancı Yusuf'un

¹⁴¹ MC.0.89, v. 78a.

¹⁴² Timâr-ı Özhân veled-i İlyas Bey bin Timurtaş. Yarayınca eşküncü eşdirir. Bkz. BOA, TD-20, s. 121.

¹⁴³ Garip Yiğitler, Galata, İbrahim Paşa ve Edirne saraylarından çıkanlar ile muharebede fevkalade yararlılık gösteren yabancılar ve yeni Müslümanlardan aşağı bölüklere süvari olarak alınanlardan oluşuyordu. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, II, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 152; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, II, s. 645.

¹⁴⁴ MC.0.89, v. 81b.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

çakırcı başı İbrahim Bey'e bağlı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁵ Yusuf timar karşılığında bir doğan kuşu yetiştirmekle görevlidir.

Bin akçenin altında geliri olan ilk timar¹⁴⁶ ise Barak veled-i Keçeci Tanrıvermiş'e (Tengrivermiş) "ber vech-i çiftlik" verilmiştir. Timarın, Oğul Beğlü köyünün hâsılâtından gelen 964 akçelik gelirine karşılık Barak'ın bir cebeli yükümlülüğü bulunmaktadır. Barak için ayrıca günlük on akçe gelire sahip bir kapıkulu sipahisi olduğu kaydedilmiştir.¹⁴⁷ Ayrıca timarla ilgili tarihi yazılmamış tek derkenarda timarın bütünüyle Barak'ın elinde olduğu kaydedilmiştir.¹⁴⁸ Muhtemelen bu derkenar, Barak'ın ulufesi olmasına rağmen timarın tamamının gelirlerini almaya hakkı olduğunu vurgulamak amacıyla yazılmıştır.

Kalkancıbaşı¹⁴⁹ İlyas Bey'e verilen 809 akçe gelimli timara¹⁵⁰ sadece Okçulu köyünün hâsılâtı bağlanmıştır. Elinde beratı olan İlyas Bey, gelire karşılık bir cebeli çıkarmak zorundadır. Timarla ilgili olarak beş derkenar kaydı bulunmaktadır. 24 Mart-2 Nisan 1460 tarihli ilk derkenara göre İlyas Bey işletmesini bıraktığı için timar, Tatar subaşı olan Ahmed Gazi'ye tevcih edilmiştir. 28 Ağustos- 6 Eylül 1461'te Amasya'ya bağlı Yeniköy menziline tutulan ikinci derkenara göre timar Topçu Sarucaoğlu Hamza'ya "be-resm-i çiftlik" olarak verilmiştir. Birinci derkenarda Ahmed Gazi isminin üzerine öldüğünü belirten "mürde" ifadesinin çekilmesi, timarın el değiştirmesinin sebebidir. Rumeli Beylerbeyi Mahmud Paşa Trabzon seferinden dönüşte¹⁵¹

¹⁴⁵ Timâr-ı Yusuf veled-i Yundlu. Beğlik doğancıdır. İbrahim Beğ'e ta'allük. Bkz. *MC.0.89*, v. 81b; İbrahim Bey'in çakırcı başı olduğunu da incelediğimiz defterde Gümülcine Kazası'ndaki doğancılar ile ilgili kayıtlardan anlıyoruz. "Nâhiyet-i Gümülcine çakır güürüncüleri ki çakırcı başı İbrahim Beğ'e ta'allük olanlardır." Bkz. *MC.0.89*, v. 32b.

¹⁴⁶ *MC.0.89*, v. 79b.

¹⁴⁷ Kapuda sipâhî oğlanlarından imiş. Ulufe yer. Yevm on akçe. Bkz. *MC.0.89*, v. 79b.

¹⁴⁸ Bütün bu timâr kâmilin elindedir. Bkz. *MC.0.89*, v. 79b.

¹⁴⁹ Kalkan imal eden sanatkârlara siperdüzân denilmektedir. Sarayın ehl-i hiref teşkilatı bünyesinde bulunan cemaat-i siperdüzân kalkancılar olarak da bilinmektedir. Sultan II. Bayezid zamanında sarayda padişahın iki kalkancı bulunmaktadı. (Bkz. Hilal Kazan, "Topkapı Sarayı'nda Kâtipler Cemiyetinin (Cemâ'at-i Kâtibân-ı Kütüb) Eğitimleri ve Görevleri", *Osmanlı Araştırmaları*, XXIV, İstanbul 2004, s. 214-216; Hilal Kazan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı, İstanbul 2007, s. 225. İlyas Bey de Fatih Sultan Mehmed devrinde sarayda bulunan kalkancıların beyi niteliğinde olmalıdır. Ancak kalkancıların sayılarını bu devir için bilmiyoruz.

¹⁵⁰ *MC.0.89*, v. 78a.

¹⁵¹ Trabzon'un fethi 15 Ağustos 1461 tarihindedir. Bkz. M. Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, s. 31; Kenan İnan, "Trabzon'un Osmanlılar

ikinci derkenarı kaydettirmiştir. Seferde Ahmed Gazi vefat etmiş ve timar Hamza'ya yararlılığı karşılığında bırakılmış olmalıdır. 4 Ekim 1464'te tutulan üçüncü derkenarda timarın Deli Yusuf'un kardeşi Turgud'a verildiği anlaşılmaktadır. Üç buçuk sene sonra 16 Mart 1468'de yazılmış olan dördüncü derkenarda Turgud'un elinde başka timar olduğu için bu timarın Yusuf'un oğlu İsmail'e verilmesi ve onun yaşının da küçük olduğundan büyüyünceye kadar yerine bir eşkincinin timarı işletmesi kararlaştırılmıştır. Fakat 4-13 Mayıs 1468'de Anadolu seferine gidilirken Konya'nın Gelemiş menziline Mahmud Paşa sefer yoklaması yaptığında, eşkincinin olmadığını tespit etmiş ve timarı, o tarihteki Pravadi seraskeri Devlethan'ın timarına fazla gelir getirmesi amacıyla tahsis etmiştir.

Cebeci Kâtibi Muhyiddin'e "ber-vech-i çiftlik" olarak verilen timara¹⁵² Köse Timur köyünün 700 akçelik hâsılatı gelir olarak bağlanmıştır. Elinde beratı olan kâtip Muhyiddin sadece bir cebeli çıkarmak zorundadır. Timarla ilgili olarak 22-31 Temmuz 1459'da İstanbul'da tutulan tek derkenarda, timarın Muhyiddin'den alınıp Âşık Umur adındaki çavuşa "ber-resm-i çiftlik" verildiği ve her yıl bir eşkinci çıkarma zorunluluğu olduğu görülmektedir.

1456 defterinde iki timarın gelirleri yazılmamıştır. İkisi de doğancılara verilmiş olup, her ikisine de birer köy bağlanmıştır. Defterde önce kaydedilen timar Karaman veled-i Duhter adınadır. Kendisi Doğancı Umur Bey'in doğancısıdır. Sadece üç hanesi olan Doğancı köyü timara bağlı görünmektedir. Karaman geliri belirtilmemiş olan timara karşılık bir doğan kuşu yetiştirmek zorundadır.¹⁵³ İkinci timar ise Doğancı Yakub veled-i Mahmud adına tevcih edilmiştir. Ancak bu doğancının hangi doğancı beyine bağlı olduğu yazılmamıştır. 9 haneli Doğan Eymir köyü timara verilmiştir. Yakub bu timarına karşılık, karaman gibi bir doğan kuşu yetiştirmekle yükümlüdür.¹⁵⁴

Tarafından Fethi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 14, 2003, s.78. Amasya'ya bağlı Yeniköy menziline 28 Ağustos-6 Eylül 1461'te (Evâhir-i Zi'l-kâ'de 865) tarihinde ikinci derkenarın kayıt altına alınmış olması Trabzon seferi dönüşünü göstermektedir. Bununla birlikte incelediğimiz defterin aynı varağında (Bkz. *MC.0.89*, v. 78a) Hızır veled-i Süle'ye verilen timarın ikinci derkenarı 6-15 Ekim 1461 (Evâil-i Muharrem 866) tarihinde İstanbul'da yazılmıştır. Bu tarih ve menzil bilgileri Mahmud Paşa'nın Trabzon seferinden dönüş yolunda olduğunu doğrulamaktadır.

¹⁵² *MC.0.89*, v. 73a.

¹⁵³ *MC.0.89*, v. 81b.

¹⁵⁴ *MC.0.89*, v. 81b.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

Sonuç

Timâr-hâ-i Vilâyet-i Borvadi başlığı altında yukarıda ayrıntılarıyla anlattığımız toplam 31 adet timar kaydı bulunmaktadır. Bunların içerisinde eşkinci timarlarının sayısının altı olduğu anlaşılmaktadır. Üç timarın sipahisi kendi bürümeli, diğer üçü de kendi cebeli olarak sefere katılmak zorundadır. Ancak diğer 25 timar kaydında timar sahiplerinin kendi bürümeli veya kendi cebeli olarak seferlere iştirak etme yükümlülüğü yoktur. Böylece yirmi beşi hizmet timarıdır. Bununla birlikte hizmet timarları sahiplerinin yirmi biri gelirleri nispetinde seferlere bürümeli, cebeli veya oğlan temin etmekle mükelleftir. Üç doğancı ise doğan kuşu yetiştirmekle sorumlu tutulmuştur. Edirne Kadısı'nın ise hiçbir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bütün bunlarla birlikte bir zeâmet ve 27 timardan seferler için 4 kendi bürümeli, 12 bürümeli, 3 kendi cebeli, 41 cebeli, 10 oğlan olmak üzere toplamda 70 savaşçı gücü çıkmaktadır. Öte yandan barınma amaçlı 9 çadır ve 8 tenktür ise timar sahipleri tarafından seferlere temin edilecektir.

Timar sistemi içerisinde geliri 2.000 akçe ve üzeri olduğunda timar sahibi bir oğlanı veya gulâmı sefere getirmek mecburiyetindeydi. Ancak incelediğimiz defterde farklı uygulamalar görülmektedir. 2.000 akçe ve üzeri geliri olan 18 timar sahibinin altısının birer, birinin ise iki oğlanı sefere gönderme zorunluluğu vardır. Geri kalan 11 timar sahibinin oğlan yükümlülükleri yoktur. Diğer taraftan 2.000 akçenin altında geliri olan iki timar sahibi birer oğlan temin etmekle sorumludurlar.

Pravadi Nahiyesi timarlarının sadece biri iki kişi üzerine müşterek yazılmışken, diğerlerinin hepsi tek kişi üzerinde görülmektedir. Timar sahiplerinin on altısının elinde Fatih Sultan Mehmed'in beratı olmakla birlikte, ikisinde ise Sultan II. Murad'ın beratı vardır. Diğer taraftan iki timar sahibinin elinde berat olmasına rağmen, hangi padişahın olduğu belirtilmemiştir. Böylece yirmi timar sahibinin beratı tahrir emini tarafından görüldükten sonra deftere kaydedilmiş, on birinin ise beratı görülememiştir.

Timarların gelirlerini sağlayan Pravadi Nahiyesi'ne tâbi köylerin ve mezraaların sayıları hakkında da veriler ortaya çıkmıştır. 16 timara sadece birer, 8 timara ikişer, 2 timara üçer, 2 timara dörder ve bir timara da yedi köy bağlanmıştır. Ayrıca iki timara birer köy ve birer mezraa bağlıdır. Böylece timar dirliklerine toplam 55 köy, 2 mezraa tahsis edilmiştir. Ancak İnceklü ve Köse Kulfallı köyleri Pravadi'ye tâbi değildir. Böylece 53 köy ve 2 mezraada

yaşayan gerçek hane sayısı ise 1.336'dır.¹⁵⁵ Pravadi'deki padişah ve beylerbeyi hâsalarına, zeâmete ve timar dirliklerine ise toplamda bir nahiye merkezi, 90 köy ve 4 mezraa tahsis edilmiş¹⁵⁶ olup, buralarda toplam 2.389 gerçek hâne yaşamaktadır. 1456 tahririnde Pravadi Nahiye merkezi ve ona bağlı taşra iskân birimlerinde 3.005 gerçek hâne olduğunu düşündüğümüzde, bu hânelerin %79,5'inin hâs, zeâmet ve timar dirliklerine gelir sağladığı anlaşılmaktadır.

Timarların gelirleri üzerinden de bir değerlendirme yapılabilmektedir. Nahiye, köy ve mezraaların hâsılatlarından timarlara bağlanan yıllık gelirlerin en düşüğü 700, en yükseği ise 11.992 akçedir. Ancak iki timarın gelirleri yazılmamıştır. Yıllık geliri bin akçenin altında olan timar sayısı üç iken, 1.000-2.000 akçe arasında sekiz timar bulunmaktadır. Gelirleri 2.000 ila 5.000 akçe aralığında on adet timar varken, 5.000-15.000 akçe arasında ise sekiz adet timar görülmektedir. Öte yandan genel bir toplam vermek gerekirse, zeâmet dirliğinin geliri 12.308, timar dirliklerinin tamamından elde edilen gelir ise 107.552 akçedir. Böylece zeâmet ve timar dirliklerinin toplamı 119.860 akçeye ulaşmaktadır.

Yukarıda Pravadi timarlarıyla ilgili verileri, aynı defterdeki Gümülcine Nahiyesi timarlarıyla karşılaştırabilmekteyiz. Buna göre Gümülcine Nahiyesi'ne ait 23 adet timar kaydında timar sahiplerinin on biri kendi bürümeli, sekizi ise kendi cebeli olarak bizzat seferlere katılacaktır.¹⁵⁷ Toplamda 19 eşkinci timarı Gümülcine için tespit edilmiştir. Fakat Gümülcine'den seferler için sağlanan savaşçı sayısı ise toplamda 65 adettir. Bu savaşçı sayısının yirmi biri 80.217 akçe geliri olan tek zeâmet dirliğinden, kalan kırk dört savaşçı ise 69.881 akçe toplam geliri olan timar dirliklerinden sağlanmaktadır. Hizmet timarlarının fazla olduğu Pravadi'den sağlanan savaşçı gücünün, eşkinci timarlarının çok olduğu Gümülcine'den sağlanandan daha fazla olması eşkinci-hizmet timarları karşılaştırması açısından dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti'nin bu döneminde küçük bir

¹⁵⁵ Kızılağaç'a tâbi İnceklü köyünün 44 ve Fikeli Nahiyesi'ne tâbi Köse Kulfallı'nın 6 gerçek hâneleri toplama dâhil edilmemiştir.

¹⁵⁶ Pravadi'ye tabi diğer 20 köy ise vakıf ve mülk köyleridir. Fakat Yeniceköy'ün bir kısım hâsılatı bir timara diğer kısmı da Rumeli Beylerbeyi'nin hâssına gelir olarak bırakılmıştır. Akpınar köyünün hâsılatının bir bölümü padişah hâssına gelir sağlarken, diğer de Balaban Paşa İmarek Vakfı'na bağlıdır. Kara Kadı (Hatib) köyünün hâsılatı hem padişah hâssına kayıtlı hem de Defterdar Ali Bey'in mülkü (Bkz. *MC.0.89*, v. 84b) olarak görünmektedir. Bu üç köy ayrı köyler olarak toplama dâhil edilmemiş, genel toplam içinde birer köy şeklinde hesaplanmışlardır.

¹⁵⁷ *MC.0.89*, v. 18b-27b.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

nahiye özelinde hizmet timarlarının askerî güce katkısı hiç de küçümsenmeyecek bir noktadadır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti XV. yüzyılın ortasında hizmet timarları için payitaht Edirne'ye yakın olan Pravadi Nahiyesi'ne bağlı köyleri seçmeyi uygun görmüştür. Muhtemeldir ki hizmetlilerin çoğunluğunun saray görevlileri olması, bu seçimin yapılmasında etkili olmuştur.

1456 tarihli defterdeki Pravadi Nahiyesi ile ilgili kayıtlar, Osmanlı Devleti'nin küçük bir yerleşim birimindeki en ufak askerî ve malî ayrıntıları dahi ne kadar titizlikle tuttuğunu göstermektedir. Pravadi bu deftere göre sınırları belirlenmiş bir nahiye olarak timar sistemi içinde Osmanlı Devleti'ne yukarıda açıkladığımız miktarlarda asker ve askerî teçhizat sağlarken, ayrıca tarımsal ve sanayi üretimi ile de katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
Tahrir Defterleri (TD) Nr.20.
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı (TAK)
Muallim Cevdet Yazmaları (MC) Nr. 089.
Nadir Eserler, *Sâlnâme-i Vilâyet-i Edirne (SVE)*; H. 1317.

Araştırma Eserler

370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937/1530), I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2001.

AFYONCU, Erhan, “Zeâmet”, *DİA*, Cilt 44, ss. 162-164.

AHISHALI, Recep, “Tahvil”, *DİA*, Cilt 39, ss. 440-442.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, I. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtih Devri Kanunnâmeleri*, İstanbul 2006.

CENGİZ PARLAK

AKÖZ, Alaaddin ve YÖRÜK, Doğan, “H.1002/M.1594 Tarihli Bir Vakıf Defterine Göre Edirne’deki Sultan II. Bâyezid Câmii ve İmâreti Evkâfi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, 2004, ss. 157-177.

AKTEPE, M. Münir, “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskânına Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953, ss. 299-312.

ALTUNEL, İbrahim, “Kıssahan”, *DİA*, Cilt 25, ss. 501-502.

AND, Metin, *100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1970.

ARDEL, Ahmet, TÜMERTEKİN, Erol, “Trakya’da Coğrafi Müşahedeler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 15-16, İstanbul 1956, ss. 1-20.

ARMAĞAN, A. Latif, “XVI. Yüzyılda Teke Sancağı’ndaki Konar-Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XIX, Sayı 30, Ankara 1998, ss. 1-37.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953, ss. 1-25.

_____, “Timar”, *İA*, Cilt 12, Sayı 1, ss. 286-333.

_____, *Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler-I*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980.

BELDİCEANU, Nicoara, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*, (çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara 1985.

BEYDİLLİ, Kemal, “Yeniçeri”, *DİA*, Cilt 43, ss. 450-462.

ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *AÜDTCF Dergisi*, Cilt 5, Sayı 5, Ankara 1947, ss. 483-511.

EMECEN, Feridun, “Çift Resmi”, *DİA*, Cilt 8, ss. 309-310.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADI NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

_____, “Mufassaldan İcmale Osmanlı Tahrir Defterlerinin Türleri”, *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, ss. 316-324.

_____, “Defter-i Köhne: Pırlepe-Kırçova Kesiminin En Eski Timar Defteri (1445-1455)”, *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt 43, Sayı 43, 2014, ss. 341-474.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Nahiye”, *İA*, Cilt 9, ss. 37-39.

_____, “Edirne”, *DİA*, Cilt 10, ss. 425-431.

_____, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınları, İstanbul 2007.

GÖYÜNÇ, Nejat, “Hâne Deyimi Hakkında”, *İÜEF Tarih Dergisi*, Cilt XXXII, İstanbul 1979, ss. 331-348.

İNALCIK, Halil, “Osmanlılar’da Raiyyet Rüsûmu-I”, *Bellekten*, Cilt XXIII, 1959, ss. 31-65.

_____, “Edirne’nin Fethi (1361)”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, ss. 137-159.

_____, *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, TTK, Ankara 1987.

_____, “Çiftlik”, *DİA*, Cilt 8, ss. 313-314.

_____, “Timar”, *DİA*, Cilt 41, ss. 168-173.

İNAN, Kenan, “Trabzon’un Osmanlılar Tarafından Fethi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 14, 2003, ss. 71-84.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Kazasker”, *DİA*, Cilt 25, ss. 140-143.

KAZAN, Hilal, “Topkapı Sarayı’nda Kâtipler Cemiyetinin (Cemâ’at-i Kâtibân-ı Kütüb) Eğitimleri ve Görevleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt XXIV, İstanbul 2004, ss. 213-241.

CENGİZ PARLAK

_____, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı, İstanbul 2007.

KAYAPINAR, Ayşe, “Osmanlı Döneminde Rumeli’de Bir Nahiye Merkezi: Pravadi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXXI, Sayı 1, İzmir 2016, ss. 121-148.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Osmanlılar’ın Kafka - Elleri’ni Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976.

KIEL, Machiel, “Pravadi”, *DİA*, Cilt 34, ss. 339-340.

Köylerimiz, 1 Mart 1968 gününe kadar, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1968.

MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, V, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

ORHONLU, Cengiz, GÖYÜNÇ, Nejat, “Hâs”, *DİA*, Cilt 16, ss. 268-270.

ÖZ, Mehmet, “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 22, Ankara 1991, ss. 429-439.

_____, “Tahrir”, *DİA*, Cilt 39, ss. 425-429.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Çeribaşı”, *DİA*, Cilt 8, ss. 270-272.

ÖZCAN, Nuri, “Hânende”, *DİA*, Cilt 16, ss. 27.

ÖZER, Mustafa, “Edirne-Lalapaşa’daki Osmanlı Dönemi Eserleri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 1, Haziran 2006, ss. 54-72.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

PEREMECİ, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939.

FATİH SULTAN MEHMED DEVRİNDE PAŞA LİVÂSINA TÂBİ PRAVADİ NAHİYESİ
TİMARLARI (1456-1469)

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Ze‘âmet”, *İA*, Cilt 13, ss. 477-479.

SEZGİN, İbrahim, “Paşa Livâsı”, *DİA*, Cilt 34, ss. 183-184.

Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyyet-i Umûmiyyesi neşriyatından, İstanbul 1928.

ŞAHİN, İlhan, “Nahiye”, *DİA*, Cilt 32, ss. 306-308.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kamûsü'l-A'lâm*, II, İstanbul 1314.

TELCİ, Cahit, “Aydın Sancağının En Erken Tarihli Defteri: Halil Beğ Defteri'nin Parçası”, *Cihannüma*, Sayı I, 2015, s.139-175.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, “Osmanlı Zamanında Saraylarda Mûsikî Hayâtı”, *Belleten*, Cilt XLI, Sayı 161, Ankara 1977, ss. 79-114.

_____, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988.

_____, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, II, TTK Yayınları, Ankara 1988.

ÜNAL, Mehmet Ali, “Osmanlı Devleti'nde Merkezî Otorite ve Taşra Teşkilâtı”, *Osmanlı*, Cilt 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 111-122.

İnternet Kaynakları

Google Earth Pro 2019

<http://www.korumakurullari.gov.tr/Eklenti/40796,2511-14052009.pdf?0>,
(30.04.2019).

CENGİZ PARLAK

1456 YILINDA PRAVADİ NAHİYESİ'NDE ZEÂMET VE TİMARLAR												
SIRA NO	DİRLİK		YÜKÜMLÜLÜKLER						TAHSİS EDİLEN KAYNAKLAR			DİRLİK HÂŞİLATININ TOPLAMI
	SAHİBİ	TÜRÜ	KENDİ BURUNE BERÜME	KENDİ CEBELİ	CEBELİ	OGLAN	CADIR	TENKUR	GÜRENC	NAHİYE / KÖY / MEZRAA	NEFER / GERÇEK HANE	
1	ZAİMES FIRUS BEY	ZEÂMET	1	-	-	3	-	1	-	NEFS-İ BORVADI (PRAVADİ NAHİYESİ)	44	12.308
										CENGELİ	11	
										HACI UMURCA	18	
										KARAGÖLLÜ (KARAGÖLLÜ)	14	
										KIRIK	23	
										ÇAŞNIGİR	14	
2	ATMACA BEY (MİR-İ ŞİKÂR)	TİMAR	-	-	-	5	-	1	-	YENİCE	42	11.992
										BÜYÜK ÜNLÜ	50	
										KÜÇÜK ÜNLÜ	66	
3	TACEDDİN PAŞA	TİMAR	-	2	-	4	2	1	1	ÇADIRLU (BAŞKÖY)	32	10.737
										CEVNIÇI	20	
										AŞAĞA GÖKCELÜ	12	
										SALURLU	9	
										YUKARU GÖKCELÜ	12	
										MEKECE SAHİN ve EYMÜR	11	
										EZ- EYMÜR	16	
4	MERCAN AĞA	TİMAR	-	1	-	2	-	1	-	HACI TEMURHAN	56	6.755
5	AHMED BEY HOŞHÂN	TİMAR	-	1	-	2	-	1	-	SERİM BEĞLÜ	33	6.567
										KESTENLÜ	24	
6	MEHMED BEY (MİR-İ ALEM HULLİDE MÖLKÜHÜ)	TİMAR	-	1	-	2	-	1	-	DONURULCALU	50	6.550
										SUNKURCALU	18	
7	HASAN ÇELEBİ VELED-İ ALİ BEY (KAPUCUBAŞI)	TİMAR	-	1	-	4	-	1	-	DAVUD BEYLÜ	26	6.279
										İLICALU	45	
										DUDULLU	13	
8	MEVLANA KADI-İ EDİRNE	TİMAR	-	-	-	-	-	-	-	YÜNLÜCE	26	5.673
										PİSREVLÜ	12	
										DÖLDÖKEN	12	
										İNCEKLÜ (Tib+ i Kuzlağaç)	44	
9	KADASKER EFENDİ	TİMAR	-	1	-	2	-	1	-	NUSRETLÜ	29	5.594
										YENİCE KÖY	36	
10	KILARCIBAŞI HAYREDDİN BEY	TİMAR	-	1	-	1	1	1	-	BÜYÜK SARUHANLU	17	4.423
										GEREDELÜ (GAVURCUKLAR)	27	
11	İSHAK BEY	TİMAR	-	1	-	1	1	1	-	ESEKÇİ	15	4.328
										EFLAK ŞAHİNİ	14	
										HABİLLEP	13	
										MEHTER ALI	20	
12	SINAN BEY (KAPUCUBAŞI HULLİDE MÖLKÜHÜ)	TİMAR	-	1	-	1	-	1	-	KARA YUSUFLU	28	3.720
13	ÇERİBAŞI DEVLETHAN VELED-İ MUSA	TİMAR	1	-	-	1	-	1	-	İSKLU	52	3.057
14	SEYDİ AHMED ÇELEBİ (HÂCE-İ HULLİDE MÖLKÜHÜ)	TİMAR	-	1	-	1	-	1	-	YAYICLU	23	2.979
										EMRE CAN	22	
15	HÜSEYİN BEY (RAKKÂS)	TİMAR	-	1	-	1	-	1	-	MUSA BEĞLÜ	36	2.971
16	YAKALU DERZİ	TİMAR	1	-	-	1	-	1	-	TEMÜRCÜLÜ	17	2.840
										ARIFLÜ	16	
17	ÇAŞNIGİR MAHMUD BEY	TİMAR	-	-	-	1	1	-	-	BÜĞÜCAK YAHŞI	30	2.779
18	AŞÇIBAŞI MEHMED BEY	TİMAR	-	-	-	1	1	-	-	SARU DEMÜRCÜLÜ	21	2.605
										MEZRAA-İ YÖRÜK UMUR	12	
19	KARA YUSUFLU ŞEYH AHMED	TİMAR	-	-	-	1	1	-	-	Köyün adı yazılmamış	23	2.457
										MEZRAA-İ HACI DANİŞMEND	14	
20	EVRENOS VELED-İ YAYCI MAHMUD	TİMAR	-	-	1	-	1	-	-	SÖLEYMAN FAKHİ	31	1.975
21	HACI ÇAVUŞ (KARACA PAŞA ÇAVUŞLARI AĞASIDIR)	TİMAR	1	-	-	2	-	1	-	KARACA RÜSÜL (KARACA RESUL)	33	1.916
22	HACI MEHMED İNALLU	TİMAR	-	-	-	1	1	-	-	COBANVİRAN(TATARLAR)	9	1.905
										EZ-KÖSE KULFALLI (Tib+ i Fikeli)	6	
23	MUSTAFA VELED-İ SUNKUR	TİMAR	-	-	1	-	-	-	-	NUREDDİN (İT ANASI)	36	1.661
24	KASIM KATİB VELED-İ HACİ İBRAHİM VE YUSUF VELED-İ TOŞU	TİMAR	-	-	-	1	-	-	-	KOCA URUZLU	29	1.582
										YAĞCI	21	
25	HİZİR VELED-İ SÜLE	TİMAR	-	-	1	-	-	-	-	KARACA DOBRU (HAMZABEY KÖY)	18	1.468
26	HACI BEY KARAKOYUNLU (GARİB YİĞİTLERİN SUBAŞISIDIR)	TİMAR	-	-	-	1	-	-	-	İSMALLENG	11	1.364
27	YUSUF VELED-İ YUNDLU (BEĞLİK DOĞANCIDIR)	TİMAR	-	-	-	-	-	-	1	YUNDLU	21	1.002
28	BARAK VELED-İ KEÇECİ TANRIVERMİŞ (TENGRIVERMİŞ)	TİMAR	-	-	-	1	-	-	-	ÖĞÜL BEĞLÜ	30	964
29	İLYAS BEY (KALKANCIBAŞI)	TİMAR	-	-	-	1	-	-	-	OKÇULU	10	809
30	MUHYİDDİN (KÂTİB-İ CEBEÇİ)	TİMAR	-	-	-	1	-	-	-	KÖSE TEMUR	15	700
31	KARAMAN VELED-İ DUHTER(DOĞANCI UMUR BEYİN DOĞANCIDIR)	TİMAR	-	-	-	-	-	-	1	DOĞANCI	3	-
32	DOĞANCI YAKUB VELED-İ DOĞANCI MAHMUD	TİMAR	-	-	-	-	-	-	1	DOĞANCI EYMİR	9	-
TOPLAM			4	12	3	41	10	9	8	3	1.510	119.860